

تکدی‌گری در ایران

کد موضوعی: ۲۱۰

شماره مسلسل: ۱۲۲۲۰

دفتر: مطالعات اجتماعی

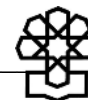
بهمن‌ماه ۱۳۹۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه و طرح مسئله
۳	۱. ماهیت و چیستی تکدی‌گری
۴	۲. مصادیق و شیوه‌های تکدی
۵	۳. علت‌شناسی تکدی‌گری از منظر تئوریک
۶	۳-۱. رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی
۶	۳-۲. تئوری پیوند افتراقی
۷	۳-۳. نظریه آنومی
۸	۳-۴. نظریه بی‌سازمانی اجتماعی
۹	۳-۵. تئوری محرومیت نسبی
۹	۳-۶. جمع‌بندی مباحث تئوریک
۱۲	۴. تکدی و تکدی‌گری از دیدگاه اسلام
۱۳	۵. یافته‌های تحلیل ثانویه و فراتحلیل مطالعات انجام شده
۱۴	۵-۱. توزیع متکدیان به تفکیک استان‌ها
۱۷	۵-۲. جنس متکدیان
۱۹	۵-۳. سن متکدیان
۲۰	۵-۴. تحصیلات متکدیان
۲۱	۵-۵. وضعیت تأهل متکدیان
۲۲	۵-۶. وضعیت زندگی زناشویی متکدیان
۲۳	۵-۷. علل عدم زندگی با همسر
۲۴	۵-۸. افراد هم‌خانه متکدیان
۲۵	۵-۹. وضعیت سلامت متکدیان
۲۷	۵-۱۰. مهاجرت متکدیان

۱۱-۵.	دلایل مهاجرت متکدیان	۲۸
۱۲-۵.	وضعیت اشتغال قبلی متکدیان.....	۲۸
۱۳-۵.	شغل قبلی متکدیان و دلایل ترک آن	۳۰
۱۴-۵.	دلایل آغاز تکدی‌گری.....	۳۱
۱۵-۵.	دلایل و انگیزه کمک‌کنندگان به متکدیان.....	۳۲
۶.	جمع‌بندی یافته‌های آماری و بررسی مطالعات انجام شده در ایران	۳۴
۷.	نتایج بحث گروهی متمرکز	۳۵
۱-۷.	سیمای متکدیان.....	۳۵
۲-۷.	سازمان‌یافتگی تکدی‌گری	۳۶
۳-۷.	درآمد متکدیان	۳۶
۴-۷.	تفکیک کودکان کار و خیابان از متکدیان.....	۳۶
۵-۷.	مسائل و مشکلات در زمینه مقابله با تکدی‌گری	۳۷
۶-۷.	علت‌شناسی تکدی‌گری.....	۳۷
۷-۷.	چگونگی مواجهه با تکدی‌گری.....	۳۸
۸.	اقدامات قانونی انجام شده درخصوص مبارزه با تکدی‌گری در ایران	۳۸
۹.	مشکلات و مسائل مربوط به اجرای قوانین و مقررات مربوط به تکدی‌گری و ارزیابی آن.....	۴۲
	جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها.....	۴۴
	پیوست	۴۹
	منابع و مأخذ.....	۵۲

تکدی‌گری در ایران

چکیده

گزارش حاضر در پی بررسی وضعیت تکدی‌گری در ایران است. بر آن است تا ارائه تصویری از وضعیت تکدی‌گری و متکدیان در ایران با استفاده از دو روش فراتحلیل و بحث گروهی متمرکز، چگونگی و چرایی این پدیده را توضیح دهد. نتایج نشان می‌دهد که علیرغم جرم قلمداد شدن تکدی‌گری، با شمار زیادی از متکدیان روبرو هستیم (که البته آمار دقیقی در مورد آن وجود ندارد). از نظر فرآیندی نیز نتایج حاکی از آن است که در سال‌های اخیر بر تعداد متکدیان زن، کودک، جوان و متکدیانی که از نظر جسمی سالم هستند افزوده شده است. حتی برخی افراد با نگاهی حرفه‌ای به این پدیده نگاه می‌کنند که درآمد زیادی را نصیب آنها خواهد کرد. به عبارت دیگر با پدیده «حرفه‌ای» شدن تکدی‌گری روبرو هستیم. البته در بسیاری از موارد باندهای مافیایی به سازماندهی این افراد می‌پردازد و درواقع بسیاری از متکدیان مزدبگیران این باندهای مافیایی هستند. از نظر علت‌شناسی این پدیده باید متغیرهای اجتماعی همانند بیکاری، فقر و... را مهمترین متغیرهایی دانست که به این پدیده دامن می‌زند. از نظر نتایج این پژوهش تکدی‌گری یک تعامل اجتماعی میان کمک‌کننده و متکدی است که مقابله با آن از یکسو نیازمند مرتفع کردن زمینه ساختاری است که این پدیده را به وجود آورده و ازسوی دیگر تغییر نگرش جامعه نسبت به متکدیان و چگونگی کمک به افراد نیازمند است. به عبارت دیگر از یکسو باید زمینه ایجاد اشتغال مناسب و با درآمد مکفی را در جامعه به وجود آورد تا همه افراد جامعه بتوانند از شغل مناسب برخوردار باشند و ازسوی دیگر با ایجاد نظام‌های حمایتی، حمایت‌های لازم و کافی را برای آن دسته از متکدیانی که از روی اجبار به تکدی‌گری روی می‌آورند، فراهم کرد و در عین حال نگرش‌های جامعه را نسبت به تکدی‌گری و نحوه کمک به افراد مستمند تغییر داد. البته سال‌هاست که دستگاه‌هایی در این زمینه فعالند، اما به دلیل تبدیل شدن تکدی‌گری به یک مسئله اجتماعی و همچنین فقدان هماهنگی‌های لازم میان دستگاه‌های متولی و بعضاً عدم اختصاص اعتبار لازم، اقدام‌های یاد شده چندان قرین موفقیت نبوده است.

مقدمه و طرح مسئله

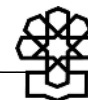
فقر^۱ از مهمترین مسائل جوامع انسانی است و بخش بزرگی از تلاش‌های بشری در مبارزه با این مشکل خلاصه می‌شود. با وجود این و علیرغم پیشرفت‌هایی که در شئون مختلف زندگی نصیب کشورها شده، هنوز آمار افراد فقیر و تنگدست که در تأمین حداقل معاش خود ناتوان هستند بالاست و سیستم‌های اقتصادی حاکم بر کشورها در حل این مشکل درمانده‌اند و لذا در بسیاری از کشورها شاهد پدیده تکدی‌گری هستیم.

پدیده تکدی‌گری^۲ معضل اجتماعی شایع در بسیاری از کلان‌شهرها و کشورهای درحال توسعه است؛ با این تفاوت که میزان بروز، زمینه‌ها و عوامل گسترش آن و نحوه مقابله آن برحسب ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی کشورها متفاوت است. کشور ایران نیز از بروز پدیده تکدی و پیامدهای آن مصون نیست؛ گرچه آمار و اطلاعات دقیقی در دست نیست، ولی برخی شواهد حاکی از گسترش این مسئله در شهرهای مختلف به‌ویژه کلان‌شهرهاست. درواقع شرایط خاص متکدیان به‌گونه‌ای است که بی‌توجهی و غفلت نسبت به گسترش آن میزان معضلات و انحرافات اجتماعی را افزایش می‌دهد و تداوم شرایط نابهنجار آنها، آسیب‌های بسیاری را در جامعه تولید یا بازتولید خواهد کرد. ازاین‌رو، مطالعه وضعیت تکدی‌گری و متکدیان، کسب اطلاعات جدید و مفید و همچنین ارائه راهکارهای عملی و ممکن در این خصوص می‌تواند در حل این مسئله اجتماعی مفید واقع شود. در ایران به‌ویژه بعد از جنگ تحمیلی و پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی از آن، این پدیده وضعیت نامساعدتری یافته و در مقطع‌های زمانی مختلف اقدامات و فعالیت‌هایی را برای کنترل و مبارزه با آن به‌عمل آمده است. همان‌طور که آسیب‌های اجتماعی به‌دلایل متعددی به‌وجود می‌آیند و عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی نقش بسیار مهمی در بروز آسیب‌ها دارند، پدیده تکدی نیز از این قاعده مستثنا نیست و از دیرباز به‌عنوان یک معضل اجتماعی مورد توجه دولت‌ها بوده است. بررسی گزارش‌ها و سوابق موجود حاکی از آن است که متأسفانه علیرغم توجه به این مسئله، مشکل همچنان باقی است و هیچ‌یک از تدابیر اتخاذ شده چندان کارساز و راهگشا نبوده است (بیات، ۱۳۸۷: ۱۳۸).

به‌دلیل پیامدهای اقتصادی - اجتماعی و حتی سیاسی ناشی از گسترش این پدیده، اهمیت مطالعه در این خصوص ضرورتی دوچندان می‌یابد، زیرا هرگونه تجویزی در این زمینه در گام نخست نیازمند مطالعه علمی و مذاقه متأملانه در این باب است. به‌دلیل چنین اهمیت و ضرورتی

1. Poverty

2. Begging

است که مطالعه حاضر موضوعیت پیدا کرده و سامان یافته است و درصدد توصیف و تبیین پدیده یاد شده و به تبع آن ارائه راهکارهایی برای مقابله با آن است. به همین منظور در ابتدا به مذاقه در باب مفهوم تکدی‌گری و مصادیق آن پرداخته‌ایم. پس از آن تلاش شده است تا تحلیلی تئوریک از چرایی این پدیده ارائه شود و نگاه اسلام به آن بررسی شود. در گام بعد کوشش شده است تا با تحلیل برخی آمارها درخصوص متکدیان و فراتحلیل برخی مطالعات که در دهه گذشته انجام شده است و همچنین برگزاری یک جلسه بحث گروهی متمرکز، ابعاد مختلف پدیده بررسی و چرایی آن فهم شود و در پایان نیز ضمن بررسی اقدام‌های قانونی انجام شده از گذشته تاکنون راهکارهایی برای مقابله با آن ارائه شود.

۱. ماهیت و چیستی تکدی‌گری

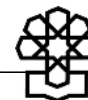
از تکدی‌گری تعاریف گوناگونی شده است، تعاریفی همچون:

۱. درخواست کمک و اعانه از دیگران بدون هیچ‌گونه ضابطه اقتصادی،
 ۲. درخواست از مردم در ملأعام به‌منظور رفع نیازهای مادی با زیر پا گذاشتن شئون انسانی و اجتماعی،
 ۳. متکدی به کلیه افرادی اطلاق می‌شود که بنا به دلایلی اقدام به دریافت کمک از مردم به طرق مختلف می‌کنند و لزوماً جزء نیازمندان نیز نیستند،
 ۴. متکدی فردی است که معمولاً در ملأعام از افراد غیرآشنا درخواست کمک مالی دارد. به عبارت دیگر، متکدی فردی است که متاعی (غالباً پول) از مردم درخواست می‌کند، حال آنکه اعضای جامعه مسئولیتی حقوقی در تأمین معاش وی ندارند. متکدی سربار جامعه است و بدون توسل به شیوه‌های مقبول اجتماعی سعی دارد به هدف خودش که همانا تأمین روزی است دست یابد (حاجیان مطلق، ۱۳۸۷: ۱۹۴).
- این تعاریف عموماً بر این پیش‌فرض استوارند که تکدی درخواست مستقیم پول توسط متکدی از سایر افراد جامعه است، اما اگر اندکی عمیق‌تر به این موضوع نگرسته شود می‌توان بسیاری از رفتارهای اقتصادی را جزء این پدیده قرار داد. به این معنا که آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی (که در معابر یا چهارراه‌ها و... ارائه می‌شود) که فرد مبلغی بیش از آنچه که ارزش ریالی آن فعالیت یا خدمت است را از مخاطب دریافت کند، ما با ابعاد دیگری از این پدیده روبرو هستیم. به همین دلیل اعمال بسیاری از دستفروشان، فروشندگان برخی کالاها، ارائه‌دهندگان برخی خدمات نازل اجتماعی در معابر و چهارراه‌ها و... را به راحتی می‌توان مصداق‌هایی از این پدیده به حساب آورد.

۲. مصادیق و شیوه‌های تکدی

تکدی در ایران مصداق‌های گوناگونی دارد و به روش‌های مختلف صورت می‌گیرد. این مصادیق و شیوه‌ها به تناسب شهرها و فصول مختلف متفاوت است و حتی نوع آن تغییر می‌یابد، اما برخی از مهمترین مصداق‌ها و شیوه‌های تکدی که در مناطق مختلف ایران رایج است به شرح زیر است:

۱. افرادی که در خیابان‌ها، معابر و میادین شهرها به صورت ثابت و یا سیار گدایی می‌کنند.
۲. افرادی که با مراجعه به مغازه‌ها و فروشگاه‌ها اقدام به تکدی می‌کنند.
۳. کسانی که در معابر عمومی می‌نشینند و با نوشتن عرض حال و مقابل خود نهادن آن عریضه، نسبت به جمع‌آوری اعانات مردم اقدام می‌کنند.
۴. افرادی که با در دست داشتن نسخه پزشکی و با نشان دادن به مردم اعانات جمع‌آوری می‌کنند.
۵. افرادی که با رجوع به درب منازل درخواست کمک می‌کنند.
۶. بیماران روانی که در سطح شهرها رها هستند و اعانه جمع می‌کنند.
۷. افرادی که با تغییر در اندام و جسم خود درخواست کمک می‌نمایند.
۸. افرادی که معلولیت عضوی یا حرکتی دارند و چه به صورت انفرادی و یا با داشتن همراه اعانه جمع می‌کنند.
۹. افرادی که با استفاده از ابزار موسیقی به صورت سیار و یا ثابت در معابر عمومی اقدام به جمع‌آوری اعانات می‌نمایند.
۱۰. افرادی که با دلقک‌بازی و شعبده‌بازی در معابر و اماکن مختلف به جمع‌آوری اعانات اقدام می‌کنند.
۱۱. اشخاصی که در چهارراه‌ها با پاک کردن شیشه خودروها اقدام به تکدی‌گری می‌کنند.
۱۲. افرادی که در معابر عمومی از طریق فال‌گیری و امثال آن تکدی‌گری می‌کنند.
۱۳. افرادی که تحت پوشش فروش آدامس، شکلات، کبریت و سیگار در معابر عمومی و بوستان‌ها اقدام به تکدی‌گری می‌کنند.
۱۴. افرادی که به بهانه رفتن به شهرستان و نداشتن امکان مالی از مردم درخواست کمک مالی می‌کنند.
۱۵. برخی افراد که در گورستان‌ها و زیارتگاه‌ها تحت پوشش فاتحه‌خوانی و زیارتنامه‌خوانی تکدی‌گری می‌کنند.
۱۶. اشخاصی که در معابر عمومی تحت پوشش شعرخوانی و مدیحه‌سرایی و دعا کردن در حق اشخاص اقدام به جمع‌آوری اعانه می‌کنند.

۱۷. افراد کولی و ولگردی که با پوشش فروش ابزارهایی از قبیل قندشکن، ساطور، قیچی قند و سیخ کباب به جمع‌آوری اعانات مردم می‌پردازند.
۱۸. افرادی که در معابر عمومی، بوستان‌ها و... با دود کردن اسپند اقدام به تکی می‌کنند.
۱۹. افرادی که با چهره‌های ژولیده و لباس کهنه و پاره در معابر عمومی، بوستان‌ها و زیارتگاه‌ها و... پرسه می‌زنند و از رهگذران تقاضای کمک می‌کنند.
۲۰. افرادی که با ویژگی‌های فوق همراه با برهنه نمودن بخشی از اندام (معلول یا معیوب) خود در انظار ظاهر می‌شوند و از دیگران تقاضای کمک دارند.
۲۱. افرادی که در کنار خیابان‌ها و بوستان‌ها و اطراف مکان‌های مقدس و... با مقداری اثاث کهنه و یا با تکه زیراندازی با وضعیتی نامناسب به تکی مشغول می‌شوند.
۲۲. افرادی که به علت نابسامانی خانوادگی طرد و یا متواری شده‌اند و در معابر عمومی با وضع نامناسبی به پرسه زدن و ولگردی مشغول هستند.
۲۳. زنانی که در معابر عمومی خود را سرپرست چندین کودک خردسال معرفی می‌کنند و تعدادی کودک را در اطراف خود به نمایش می‌گذارند و از مردم می‌خواهند که به آنها کمک کنند.
۲۴. برخی از افراد که با در دست داشتن ترازو از افراد می‌خواهند خودشان را وزن کنند.

۳. علت‌شناسی تکی‌گری از منظر تئوریک

اغلب محققان بر این باورند که آسیب‌ها و مسائل اجتماعی را نمی‌توان تنها به وسیله یک عامل یا علت تبیین کرد. هیچ علتی به تنهایی برای رفتار پیچیده و متنوعی مانند تکی‌گری کافی نیست. مسائل و پدیده‌های اجتماعی از علت‌های گوناگونی نشئت می‌گیرند و نمی‌توان آنها را در یک نگاه تک‌عاملی بررسی کرد، زیرا مسائل اجتماعی اولاً چندبعدی بوده و ثانیاً با انسان که به عنوان موجودی چند بعدی و غیرقابل پیش‌بینی است، سروکار دارند. به همین دلیل برای تبیین این مسائل نمی‌توان از یک تئوری خاص استفاده کرد چرا که هرکدام از این تئوری‌ها بخشی از مسئله مورد بررسی را تبیین می‌کنند و هیچ‌کدام از آنها به تنهایی از جامعیت برخوردار نیستند. به عبارت دیگر، نظریه‌های مختلف مکمل یکدیگرند. این امر درخصوص تکی‌گری، به عنوان یک آسیب اجتماعی نیز صادق است. به دلیل آنکه تکی‌گری رفتاری مغایر با هنجارهای مرسوم و پذیرفته شده اجتماعی است، بنابراین رفتاری انحرافی و کجروانه و نوعی آسیب اجتماعی و در صورت گسترش دامنه آن یک مسئله اجتماعی است. به همین دلیل می‌توان با استناد به نظریه‌های این حوزه به تأملی نظری در این باب نشست. در حوزه یاد شده دیدگاه‌ها و نظریه‌های متفاوتی درخصوص چرایی این دسته از رفتارهای انسانی ارائه شده

است که برخی از مهمترین آنها عبارتند از: رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی،^۱ نظریه پیوند افتراقی،^۲ نظریه آنومی،^۳ نظریه بی‌سازمانی اجتماعی،^۴ نظریه محرومیت نسبی.^۵

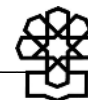
۳-۱. رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی

اولین رویکردی که در حوزه مسائل اجتماعی در اواخر قرن نوزده و اوایل قرن بیستم مطرح شد، رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی است. این رویکرد جامعه را با تأسی از علوم زیستی و پزشکی به‌عنوان یک ارگانیزم زنده در نظر می‌گیرد. جامعه مانند بدن می‌تواند دارای بیماری باشد. مسائل اجتماعی در این رویکرد به‌عنوان رفتار افرادی قلمداد می‌شود که در جهت مخالف جامعه سالم حرکت می‌کنند (Neobeck, 2007: 5). در این رویکرد پدیده‌هایی مانند مجرمیت بیشتر برحسب مواردی مانند ضعف‌های فردی و ضعف اخلاقی یا بی‌کفایتی روان‌شناختی تبیین می‌شوند. به‌زعم این نظریه‌پردازان، مجرم و دیگر افراد ناسالم به‌طور ژنتیکی و زیستی از افراد نرمال پست‌تر هستند (Ibid: 5). بنابراین آسیب‌شناسی اجتماعی، تخلف از انتظارات اخلاقی را مسئله اجتماعی تعریف می‌کند (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۲: ۲۸). آسیب‌شناسان اجتماعی توجه چندانی به اثر تغییرات اجتماعی بر فرد نداشته، بلکه بر تأثیر افراد معیوب بر جامعه علاقمند هستند. از نظر ساموئل اسمیت^۶ افراد معیوب، افراد معیوب بیشتری را ایجاد می‌کنند (معیدفر و پروین، ۱۳۸۸: ۱۳۹). بر این اساس تکدی‌گری به‌عنوان یک آسیب اجتماعی محصول شخصیت ناسالم و فرد معلول و روانی است که توانایی انجام امورات اجتماعی خود را ندارد و به موازین اخلاقی و هنجاری جامعه بی‌توجه است. بنابراین رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی در روی آوری فرد به تکدی‌گری کمترین نقش را برای ساختارهای اجتماعی قائل است و بیشتر بر خود فرد و نقصان‌های او تکیه می‌کند.

۳-۲. تئوری پیوند افتراقی

ادوین ساترلند^۷ در نظریه پیوند افتراقی، با تأکید بر یادگیری اجتماعی، عامل کج‌روی اجتماعی را نتیجه تعامل با ناهمنوایان و کج‌روان می‌داند. بدین معنا که افراد از طریق پیوند و همنشینی با دوستان کج‌رو به سمت انحراف کشیده می‌شوند. فرد بزهدکار در طول حیات خود از طریق ارتباط با دیگران ارزش‌های انحرافی را یاد می‌گیرد و به‌واسطه همنشینی و ارتباطی که با قانون‌شکنان دارند

1. Social Pathology Approach
2. Differential Association
3. Anomie Theory
4. Social Disorganization Theories
5. Relative Deprivation Theory
6. Samuel Smith
7. Edwin Sutherland

کجرو می‌شوند. افراد به این علت به سمت انحراف می‌روند که مقدار تماس‌های انحرافی آنان بیشتر از تماس‌های غیرانحرافی‌شان است. در این تئوری رفتار مجرمانه در اثر تماس و همنشینی با الگوهای جنایی آموخته می‌شود (Hagan & McCarthy, 1992: 73-77).

براساس این رویکرد، عمل مجرمانه آموختنی است، نه موروثی. یعنی تا فرد آن را نیاموزد به فکر انجام دادن آن نمی‌افتد. آموزش نیز از طریق ارتباط فرد با سایر افراد صورت می‌گیرد و عموماً به صورت شفاهی و به کمک کلمات است. بخش اعظم آموزش رفتار بزهکارانه در گروه‌های نزدیک که با فرد روابط صمیمانه دارند انجام می‌گیرد. زمانی فرد به عمل بزهکارانه دست می‌زند که آمیزش او با کسانی که موافق شکستن قاعده‌اند بیشتر باشد. به عبارت دیگر براساس این نظریه روابط فرد با دیگران هنگامی که به مسئله جرم ارتباطی ندارد و تا زمانی که با کار جرم‌آمیز پیوستگی نکند، اثری در ایجاد رفتار مجرمانه ندارد (سخاوت، ۱۳۸۳: ۱۱۱). البته فراوانی معاشرت از نظر دفعات وقوع، مدت زمان، ارجحیت و شدت، می‌تواند متفاوت باشد. یعنی میزان معاشرت فرد با افراد کج‌رفتار در مقابل افراد به‌هنگار مورد نظر می‌باشد. ارجحیت با اهمیت است از این نظر که اگر رفتار موافق رعایت قانون در کودکی آموخته شود، فرد در وضعیتی متفاوت با کسی قرار دارد که از ابتدا به عدم رعایت قانون تشویق شده است (ممتاز، ۱۳۸۱: ۲۶). ساترلند معتقد بود که انحرافات عموماً در قالب گروه‌های نخستین نظیر گروه دوستان یا خانواده آموخته می‌شود. این گروه‌ها بسیار متنفذتر از مأمورین و مسئولین رسمی می‌باشند.

فرآیند یادگیری رفتار بزهکارانه شامل تکنیک‌های تبهکاری، انگیزه‌ها، گرایش‌ها و دلیل‌تراشی‌های لازم برای آن می‌شود. بدین ترتیب یک متکدی هم می‌آموزد که چگونه با موفقیت از راه تکدی کسب درآمد کند و هم چگونه استدلال بیاورد تا عمل خود را توجیه کند و برای آن عذر بتراشد. براساس این دیدگاه معاشرت با نزدیکان، همکاران و به‌ویژه دوستان و نزدیکان متکدی و منحرف، تقلید از اطرافیان، معاشرت در محیط‌های ناسالم ازجمله عوامل اصلی روآوری فرد به تکدی‌گری است (رابینگتن و وینبرگ، ۱۳۸۲: ۱۱۰-۱۱۲).

۳-۳. نظریه آنومی

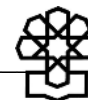
آنومی یا نابسامانی، به مفهومی که مرتون آن را مطرح کرده است، ناظر به ناسازگاری بین اهداف فرهنگی و وسایل نهادی شده و مقبول برای دستیابی به آن اهداف است. این نظریه بیشتر به موقعیت طبقه پایین جامعه در ساخت طبقاتی جامعه توجه دارد. به نظر مرتون، جامعه، همه افراد ازجمله اعضای طبقه پایین را ترغیب و تشویق می‌کند تا به‌سوی اهداف طبقه متوسط به بالا بشتابند درحالی که محدودیت‌های اقتصادی - اجتماعی، این امر را دشوار و حتی غیرممکن می‌سازد. بنابراین، افراد

طبقه پایین که راه خود را مسدود می‌بینند و در نتیجه احساس ناراحتی و محرومیت می‌کنند، احتمال دارد برای رسیدن به اهداف مورد نظر به روش‌های نابهنجار و انحرافی متوسل شوند. در عین حال مرتون استدلال می‌کند که به‌خاطر پیچیدگی ساخت اجتماعی، افراد نسبت به وضعیت نابسامان واکنش یکسانی ندارند. او براساس جهت‌گیری افراد نسبت به اهداف فرهنگی و وسایل مقبول رسیدن به آنها، پنج روش را برای سازگاری با ساخت نابسامان ممکن می‌داند که عبارتند از: همنوایی، بدعت، مناسک‌گرایی، کناره‌گیری و قیام یا شورش. همه این گزینه‌ها، به‌استثنای همنوایی صورت‌های آسیب‌شناسانه سازگاری با ساخت نابسامان است (Merton, 1980: 116-122).

از نظر مرتون، مقوله‌های پنج‌گانه سازگاری دارای الگویی طبقاتی هستند. برای مثال، افراد طبقه متوسط و بالا که به‌آسانی به وسایل مشروع دسترسی دارند بیشتر هم‌نوا هستند، درحالی که افراد طبقه پایین که به فرصت‌های بلوکه شده برخورد می‌کنند، به‌احتمال زیاد گزینه بدعت را برمی‌گزینند یعنی به روش‌های نابهنجار برای رسیدن به اهداف رو می‌آورند (Taylor, 1973: 97-98). تکی‌گری ازجمله رفتارهای انحرافی است که بیشتر مصداق گزینه بدعت است. یعنی، برخی از افرادی که در دسترسی به اهداف مشروع جامعه خود را ناتوان احساس می‌کنند و دچار ناکامی می‌شوند ممکن است این گزینه را اتخاذ کنند تا به‌وسیله آن به اهداف خود برسند و از احساس ناکامی فرار کنند.

۳-۴. نظریه بی‌سازمانی اجتماعی

در این دیدگاه، جامعه همانند کل یکپارچه‌ای تلقی می‌شود که میان اجزای تشکیل‌دهنده آن در شرایط عادی همسازی و تعادل است. در چنین شرایطی نظم برقرار گشته و هنجارها و قوانین از کارآیی برخوردارند و ازسوی افراد مراعات می‌شوند. چنانچه جامعه با تغییرات شدید، سریع و ناگهانی مواجه شود، خطر بی‌سازمانی اجتماعی و در پی آن ایجاد شرایط نابسامانی و بحران‌های اجتماعی آن جامعه را تهدید می‌کند. هرچه شدت این بی‌سازمانی بیشتر باشد، هنجارشکنی، بی‌قانونی، بحران‌های روحی و اختلال در روابط اجتماعی گسترده‌تر خواهد بود (معیدفر، ۱۳۸۵: ۴۷). مطالعات صورت گرفته بر مبنای نظریات بی‌سازمانی اجتماعی عمدتاً همبستگی معناداری میان رفتار انحرافی و عواملی چون سن، جنس، تراکم جمعیت، مذهب، شرایط کار و فقر و رشد جمعیت و شهرنشینی را نشان می‌دهند، درواقع عوامل اجتماعی افراد را کنترل می‌کنند و وقتی که این عوامل بی‌ثبات شوند، افراد توان کمتری برای کنترل رفتار خود دارند (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۴۵). اکثر محققان علوم اجتماعی در ایران بر این باورند درحال حاضر جامعه ایران جامعه درحال گذاری است که با سرعت روزافزونی مراحل گذار را طی می‌کند با در نظر گرفتن این نکته می‌توان گفت که تکی‌گری

به عنوان یک آسیب اجتماعی محصول جامعه در حال گذار است که افراد تازه وارد از روستاها به شهرها یا از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ در اثر از دست دادن موقعیت و پایگاه اجتماعی خود در مکان جدید با گم‌شدگی و هویت جدید ظاهر شده و در تقلا برای کسب درآمد و موقعیت جدید دست به هر کاری از جمله تکی می‌زنند.

۳-۵. تئوری محرومیت نسبی

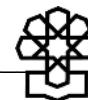
جرم‌شناسان معتقدند که نابرابری درآمد در جوامع مختلف هم تولید فشار می‌نماید و هم باعث افزایش میزان جرم در آنها می‌شود. بدین دلیل که شکاف عمده بین فقیر و غنی، کینه‌توزی و عدم اعتماد را به وجود می‌آورد و چنین وضعیتی سرانجام منجر به خشونت و جرم می‌شود. در جوامعی که در آنها نابرابری درآمد افزایش یافته است یک نوع حقارت و سرافکنگی در افراد کم‌درآمد ایجاد می‌شود که این عامل باعث ایجاد انگیزه‌های مجرمانه در برخی از این افراد می‌شود. این فرآیند تحت عنوان تئوری محرومیت نسبی بیان شده است. مفهوم محرومیت نسبی توسط جامعه‌شناسان جودیث بلاو^۱ و پیتر بلاو^۲ مطرح شده است. آنها معتقدند که افراد طبقات پایین ممکن است هنگام مقایسه شرایط زندگی خود با افراد ثروتمند، احساس محرومیت نمایند. این احساس محرومیت منجر به احساس بی‌عدالتی و نارضایتی می‌شود و عدم اعتماد را در آنها پرورش می‌دهد. در نتیجه شانس پیشرفت آنها از طریق معیارهای مشروع مسدود می‌گردد و احساس ناتوانی را به وجود می‌آورد که دشمنی و پرخاشگری و سرانجام خشونت و جرم را به دنبال خواهد داشت. کوهن نیز معتقد است که افراد طبقه پایین، اهداف طبقه متوسط را می‌پذیرند؛ ولی توانایی رسیدن به این اهداف را از طریق وسایلی که از طرف جامعه مقبول هستند، ندارند. از آنجا که این افراد بر مبنای ملاک سنجش طبقه متوسط قضاوت می‌شوند، دائم از منزلتی که هنجارهای طبقه متوسط آن را مطلوب می‌داند، احساس محرومیت می‌نمایند. به عبارت دیگر، رفتار بزهکارانه، مجموعه جدیدی از هنجارها را آماده می‌کند که می‌تواند افراد طبقه پایین جامعه را برای خرابکاری و اعمال خشونت‌آمیز علیه مظاهر طبقه متوسط تحریک کند (احمدی، ۱۳۷۷: ۲۱۰).

۳-۶. جمع‌بندی مباحث تئوریک

همان‌طور که ذکر شد مسائل و آسیب‌های اجتماعی را نمی‌توان تنها به وسیله یک عامل یا علت تبیین کرد و هیچ علتی به تنهایی برای رفتار پیچیده و متنوعی مانند تکی‌گری کافی نیست. بنابراین در

1. Judith Blav
2. Peter Blav

این قسمت تئورهای مختلفی را که توانایی تبیین مسئله تکدی‌گری را داشتند ارائه شد. در رویکرد آسیب‌شناسی اجتماعی پدیده‌هایی مانند مجرمیت را بیشتر برحسب مواردی مانند ضعف‌های فردی و ضعف اخلاقی تبیین می‌کنند، به‌زعم این نظریه‌پردازان، مجرم و دیگر افراد ناسالم به‌طور ژنتیکی و زیستی از افراد نرمال پست‌ترند. این رویکرد در روی‌آوری فرد به تکدی‌گری کمترین نقش را برای ساختارهای اجتماعی قائل است و بیشتر بر خود فرد و رفتارها و نقصان‌های او تکیه می‌کند و بر این عقیده است که افراد متکدی نسبت به افراد عادی جامعه توانایی‌های کمتری دارند و از بعضی جنبه‌های روانی و اجتماعی دارای نقصان هستند و قادر به انجام وظایف اجتماعی خود نیستند. تئوری پیوند افتراقی با تأکید بر یادگیری اجتماعی، عامل کجروی اجتماعی را در تعامل با ناهمنوایان و کجروان می‌داند. بدین معنا که افراد از طریق پیوند و همنشینی با دوستان کجرو به سمت انحراف کشیده می‌شوند. فرد بزه‌کار در طول حیات خود از طریق ارتباط با دیگران ارزش‌های انحرافی را یاد می‌گیرد و به‌واسطه همنشینی و ارتباطی که با قانون‌شکنان دارند کجرو می‌شوند. براساس این دیدگاه معاشرت با نزدیکان، همکاران و به‌ویژه دوستان و نزدیکان متکدی، تقلید از اطرافیان، معاشرت در محیط‌های ناسالم ازجمله عوامل اصلی روی‌آوری فرد به تکدی‌گری است. نظر مرتون در نظریه آنومی این است که جامعه، همه افراد ازجمله اعضای طبقه پایین را ترغیب و تشویق می‌کند تا به‌سوی اهداف طبقه متوسط به بالا بشتابند درحالی که محدودیت‌های اقتصادی - اجتماعی، این امر را دشوار و حتی غیرممکن می‌سازد. بنابراین، افراد طبقه پایین که راه خود را مسدود می‌بینند و در نتیجه احساس ناراحتی و محرومیت می‌کنند، احتمال دارد برای رسیدن به اهداف مورد نظر به روش‌های نابهنجار و انحرافی متوسل شوند. براساس این نظریه تکدی‌گری ازجمله رفتارهای انحرافی است که بیشتر مصداق گزینه بدعت و نوآوری در راه‌های رسیدن به اهداف مشروع جامعه است. مطابق با نظریه بی‌سازمانی اجتماعی چنانچه جامعه با تغییرات شدید، سریع و ناگهانی مواجه شود، خطر بی‌سازمانی اجتماعی و در پی آن ایجاد شرایط نابسامانی و بحران‌های اجتماعی آن جامعه را تهدید می‌کند. هرچه شدت این بی‌سازمانی بیشتر باشد هنجارشکنی، بی‌قانونی، بحران‌های روحی و اختلال در روابط اجتماعی گسترده‌تر خواهد بود. تئوری محرومیت نسبی بیان می‌کند که در جوامعی که در آنها نابرابری درآمد افزایش یافته است یک نوع حقارت و سرافکندگی در افراد کم‌درآمد ایجاد می‌شود که این عامل باعث ایجاد انگیزه‌های مجرمانه در برخی از این افراد می‌گردد. طبقات پایین ممکن است هنگام مقایسه شرایط زندگی خود با افراد ثروتمند، احساس محرومیت کنند. این احساس محرومیت منجر به احساس بی‌عدالتی و نارضایتی شده و عدم اعتماد را در آنها پرورش می‌دهد. در نتیجه شانس پیشرفت آنها از طریق

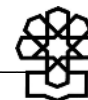

معیارهای مشروع مسدود می‌گردد و احساس ناتوانی را به وجود می‌آورد که دشمنی و پرخاشگری و سرانجام خشونت و جرم را به دنبال خواهد داشت. بنابراین نظریه فرد متکدی هنگام مقایسه وضعیت خود با افراد طبقات بالاتر جامعه دچار سرافکندی شده و برای جبران این محرومیت دست به تکی می‌زند.

گرچه هرکدام از نظریه‌های یاد شده می‌توانند ابعادی از پدیده تکی‌گری را تبیین کنند، اما اگر به ماهیت اقتصادی پدیده تکی‌گری توجه کنیم (اینکه تکی‌گری اساساً پدیده‌ای اقتصادی است. یعنی متکدیان عموماً از این طریق کسب درآمد می‌کنند) و مفروض بداریم که این پدیده در گام نخست ماهیتاً پدیده‌ای اقتصادی است (هرچند که تبعات اجتماعی فراوانی به دنبال دارد)، به نظر می‌رسد که تئوری مرتون به دلیل تبیین ساختارگرایانه‌اش توان تبیینی بیشتری دارد. براساس این تئوری در فضاهای اجتماعی که تناسب منطقی بین اهداف نهادی شده و ابزارها یا وسایل دستیابی به اهداف یاد شده از بین برود و یا اساساً وجود نداشته باشد، می‌توان انتظار داشت که رفتارهای انحرافی و خلاف عرف توسعه و گسترش یابد. بنابراین زمانی که افراد براساس هنجارها و ابزارهای موجود نتوانند نیازهای خود را برآورده کنند، احتمال گرایش به رفتارهای انحرافی افزایش می‌یابد. برای مثال در جامعه‌ای که افراد ناتوان و یا معلول از حمایت‌های اجتماعی کافی برخوردار نباشند و ازسوی دیگر براساس هنجارهای جامعه و ماهیت کار، امکان پیدا کردن کار پیدا نکنند، به ناگزیر به تکی‌گری روی می‌آورند. ازسوی دیگر گرایش برخی افراد که با نگاهی حرفه‌ای و شغلی به این پدیده روی می‌آورند نیز با همین منطق قابل تحلیل است. این دسته از افراد نیز براساس هنجارهای مشروع جامعه نمی‌توانند به آمال و آرزوهای خود که نیازمند توان اقتصادی بالاست، دست بیابند، بنابراین از روش‌هایی استفاده می‌کنند که آنها را زودتر به مقصد می‌رسانند. به همین دلیل تکی‌گری در نزد بسیاری از این دسته از افراد رویه‌ای مناسب است. به دلیل آنکه اولاً خطرات و مخاطرات رویه‌های دیگر همانند سرقت و... را ندارد، گذشته از آن بسیاری از مردم از روی ترحم به این دسته از افراد کمک می‌کنند، ثالثاً این حرفه ازجمله حرفه‌هایی است که نظام مالیاتی خبری از کم‌وکیف آن ندارد و لذا مصون از موارد این‌چنینی است. بنابراین براساس قواعدی عقلانی رویه‌ای کم‌خطر و پردرآمد است. به دلیل همین ویژگی‌هاست که انواع و اقسام و مدل‌های تکی‌گری روزبه‌روز به وجود می‌آید.

۴. تکدی و تکدی‌گری از دیدگاه اسلام

موضع کلام خدا و قرآن مجید در باب تکدی، صریح و واقع‌بینانه است. قرآن علاوه بر اینکه توصیه‌هایی مؤکد در مورد کمک به سائلان و شیوه‌ها و کیفیت آن می‌کند، بدین نکته نیز صراحتاً اذعان دارد که در جامعه افرادی هستند که به علل مختلف مانند شرایط نامساعد جسمانی، حوادث طبیعی، پیشامدهای ناگهانی و غیرقابل پیش‌بینی و اموری از این قبیل یا اصولاً قادر به تأمین معاش خود نیستند و یا توانایی خود را از دست داده‌اند (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۳۴). از دیدگاه اسلام اینکه شخص فقیر برای گذران زندگی خود دست تکدی در مقابل دیگران دراز کند عمل زشتی شمرده شده است و حتی افراد مستحق و نیازمند نباید دست تکدی و سؤال پیش دیگران دراز کنند. در فرع احکام و در قسمت خمس و زکات که به مستحقان آن اشاره شده، افراد سائل از وجوه خمس و زکات ممنوع گردیده‌اند، به‌خصوص افرادی که ناداری خود را وسیله کسب و امرارمعاش قرار دهند، اما از سوی دیگر بر ثروتمندان است که به هر نحو و کیفیت از مال خود به فقرا و مستمندان کمک کنند (بی‌تا، ۱۳۸۷: ۲۸). به بیان دیگر از نظر اسلام کراهت دارد که نیازمندان خود تقاضای نیاز و بیان حاجت کنند اما اغنیا وظیفه دارند از آنان دستگیری کنند. درخصوص کراهت تکدی‌گری رسول اکرم (ص) به اباذر فرمود: ایاک و السؤال فانه ذلٌّ حاضر و فقر تتعجله و فیه حساب طویل یوم القیامة؛ «از گدایی پرهیز کن زیرا آن خواری بالفعل است و فقری است که آن را تسریع می‌کنی و در روز قیامت حساب طولانی دارد». امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: طلب الحوائج الی الناس استلاب للعزة و مذهبٌ للحیاء و الیأس ممّا فی ایدی الناس عزل المؤمن فی دینه، و الطمع هو الفقر الحاضر؛ «طلب حاجت از مردم باعث سلب عزت و از بین رفتن حیا می‌شود و قطع امید از آنچه مردم دارند، عزت مؤمن در دینش می‌باشد و طمع همان فقر حاضر و بالفعل است». (همان: ۲۲۴-۲۲۳). در حدیث دیگری از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمودند: اربع خصال لاتکون فی مؤمن ... لایستل عن ابواب الناس؛ «چهار ویژگی در هیچ شخص بالیمان وجود ندارد (ازجمله این که) از در خانه‌های مردم درخواست و سؤال نمی‌کند». در آیه‌ای از قرآن کریم سؤال از مردم با التماس و اصرار از فقرا نفی شده است، چنان که در سوره بقره آیه ۲۷۳ آمده است: لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْافًا وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ؛ «صدقات مخصوص فقیرانی است که در راه خدا ناتوان و بیچاره شده‌اند و توانایی آنکه کاری پیش گیرند ندارند و از فرط عفاف چنین احوالشان بر مردم مشتبه شود که هرکس از حال آنها آگاه نباشد پندارد غنی و بی‌نیازند. شما باید به فقر آنها از سیمایشان پی ببرید که از عزت نفس هرگز آنها چیزی از کسی سؤال نکنند و هرچه از مالتان (به آنها) انفاق کنید خدا بر آن آگاه است».

از امام باقر (ع) نقل شده است که: اربعة من كنوز البر: كتمان الحاجة و كتمان الصدقة و كتمان المرض و المصيبة «چهار چیز است که از گنجینه‌های نیکوکاری است: پنهان داشتن نیاز، پنهان داشتن صدقه، پنهان داشتن بیماری و پنهان داشتن مصیبت و گرفتاری».

در قرآن کریم سوره بقره آیه ۱۵۵ آمده است: **وَلِنَبْلُوَكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَ النَّمَرَاتِ وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ**. «البته شما را به سختی‌ها چون ترس و گرسنگی و نقصان اموال و نفوس و آفات و زراعت بیازماییم و بشارت و مژده آسایش از آن سختی‌ها صابران را است».

بنابراین صابران هیچ‌گاه با کاهش اموال و یا شدت فقر و گرفتاری به تکدی نخواهند پرداخت و نداشتن صبر موجب تکدی خواهد شد. از امام رضا (ع) روایت شده است که فرمود: لا تكون المؤمن مؤمنا حتى فيه ثلاث خصال: ... فالصبر من البأساء؛ «مؤمن نیست مگر اینکه در او سه ویژگی باشد... (ازجمله) صبر در شدت فقر». بدین ترتیب صبر یعنی عدم اظهار نیاز مانع تکدی و اظهار آن یعنی عدم صبر عامل تکدی خواهد بود. بنابراین از آیات و روایات فوق می‌توان به این نتیجه رسید که تکدی ناشی از عدم برخورداری از ویژگی‌ها و خصوصیات دینی است، که ازجمله مهمترین آنها ضعف ایمان و سپس عدم برخورداری از اخلاق اسلامی است، اما اغنیا وظیفه دارند که به شیوه‌ای غیر آشکار نسبت به برادران دینی خود ادای تکلیف و به آنها کمک کنند (همان: ۲۲۶-۲۲۷).

۵. یافته‌های تحلیل ثانویه و فراتحلیل مطالعات انجام شده

بدون تردید برای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی دقیق جهت رفع پدیده تکدی‌گری داشتن تصویری درست از وضعیت تکدی‌گری در کشور نیاز مبرمی است که در قدم اول نیاز به جمع‌آوری آمار در سطح ملی است. یکی از نهادهای اصلی متصدی در رفع مسئله تکدی‌گری در کشور وزارت کشور است که در چند سال اقدام به جمع‌آوری آمار متکدیان (البته متکدیان دستگیر شده توسط نهادهای مختلف مانند: بهزیستی، کمیته امداد، شهرداری و...) کرده است.^۱ آنچه در ادامه می‌آید تحلیل ثانویه داده‌های آماری مربوط به متکدیان دستگیر شده توسط وزارت کشور از سال ۱۳۸۶-۱۳۸۹ در کشور و همچنین فراتحلیل داده‌های برخی از مهمترین پژوهش‌های انجام شده درباره تکدی‌گری در ایران^۲ در دهه هشتاد است. در این بخش از گزارش سعی می‌شود با استناد به آمارهای موجود و

۱. هرچند باید خاطرنشان کرد این آمار هیچ‌گاه آمار دقیق و واقعی کل متکدیان نیست، زیرا امکان تهیه چنین آماری بسیار دشوار و حتی غیرممکن است، اما به هر حال برای داشتن تصویری هرچند ابتدایی و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری اجتماعی به ناچار باید از این آمار استفاده کرد.

۲. اطلاعات کامل این پژوهش‌ها در پیوست گزارش آمده است.

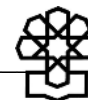
یافته‌های فراتحلیل ویژگی‌های دموگرافیک متکدیان و همچنین علت‌های گرایش به تکدی‌گری و رویه‌ها و روندهای تکدی‌گری در ایران بررسی و ارائه شود، اما قبل از آن تصویری کلی از پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل. همان‌طور که در جدول زیر آمده است این پژوهش‌ها بین سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۷ انجام شده‌اند.

جدول ۱. فهرست پژوهش‌هایی که در فراتحلیل ویژگی‌های متکدیان و عوامل مؤثر بر آن مورد استفاده قرار گرفته‌اند

شماره	عنوان پژوهش	پژوهشگر	محل انجام	سال انجام	روش انجام	ابزار	جامعه آماری	نمونه آماری (نفر)
پژوهش اول	دریوزگان پژوهشی در شناخت تکدی در شهر تهران	باقر ساروخانی	تهران	۱۳۷۰	اسنادی - میدانی	پرسشنامه/ مصاحبه	متکدیان تهران	۳۲۱
پژوهش دوم	بررسی علل تکدی‌گری در استان آذربایجان غربی	علیرضا مظفری، اکبر محمدی	آذربایجان غربی	۱۳۷۹	اسنادی - میدانی	پرسشنامه	متکدیان آذربایجان غربی	۳۰۶
پژوهش سوم	بررسی ویژگی‌های متکدیان شهر تهران	شاهین فتحی، علیرضا عباسی، مهدی نجفی، عزت وقری، حسین سپاسی	تهران	۱۳۸۰	بنیادی - راهبردی	پرسشنامه/ مصاحبه	متکدیان تهران	۶۴۹
پژوهش چهارم	کلان‌شهر تهران و تکدی‌گری	حسن عماری، زهرا زارع	تهران	۱۳۸۶	تحلیل ثانویه	-	متکدیان تهران	-
پژوهش پنجم	بررسی جامعه شناختی پدیده تکدی‌گری و عوامل مرتبط با آن در شهر کرمانشاه	بی‌تا حامد	کرمانشاه	۱۳۸۷	پیمایش	پرسشنامه	متکدیان کرمانشاه	۱۵۰
پژوهش ششم	علل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر پدیده تکدی‌گری در شهر مشهد	حمید معتمدی	مشهد	۱۳۸۷	کیفی	مصاحبه	متکدیان مشهد	۲۲
پژوهش هفتم	عوامل مؤثر بر تمایل متکدیان شهر تهران به ترک تکدی‌گری	جمال ادهمی، مهدی ترکمان، سروش فتحی و خدایار دارابی	تهران	۱۳۸۷-۱۳۸۸	پیمایش	پرسشنامه	متکدیان تهران	۳۵۰

۵-۱. توزیع متکدیان به تفکیک استان‌ها

همان‌طور که جدول ۲ نیز نشان می‌دهد در سال ۱۳۸۶ بیشترین تعداد متکدیان دستگیر شده به‌ترتیب مربوط به استان‌های تهران با ۴۰۱۲ نفر متکدی (هرچند این تعداد فقط مربوط به افراد جمع‌آوری شده در ۶ ماهه اول سال است)، خراسان رضوی با ۳۷۵۵ نفر و استان فارس با ۲۴۰۲ نفر است این درحالی است که کمترین تعداد افراد مربوط به استان‌های بوشهر با ۲۸ نفر، کردستان با ۶۵ نفر و خراسان جنوبی با ۷۰ نفر است؛ هرچند برخی از استان‌ها تنها آمار یک نیمسال موجود بوده و برای استان سمنان آماری در دسترس نبوده است. در سال ۱۳۸۷ بیشترین تعداد متکدیان

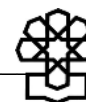
دستگیر شده به ترتیب مربوط به استان‌های خراسان رضوی با ۴۶۳۱ نفر، استان فارس با ۲۹۹۶ نفر و استان کردستان با ۲۰۷۷ نفر است. هرچند برای برخی از استان‌ها از جمله استان تهران تنها آمار یک نیمسال در دسترس بوده است. در سال ۱۳۸۸ بیشترین تعداد متکدیان دستگیر شده به ترتیب مربوط به استان‌های هرمزگان با ۹۳۲۱ نفر، استان فارس با ۳۱۸۸ نفر و خراسان رضوی با ۲۵۶۳ نفر است. در سال ۱۳۸۹ بیشترین تعداد متکدیان دستگیر شده به ترتیب مربوط به استان‌های هرمزگان با ۵۵۴۳ نفر متکدی، استان فارس با ۵۲۱۲ نفر و خراسان رضوی با ۴۹۳۴ نفر است. هرچند آمارهای تعداد متکدیان دستگیر شده برای استان تهران و کهگیلویه و بویراحمد در دسترس نبوده است. بنابراین می‌توان گفت همواره در طول این چهار سال بیشترین متکدیان دستگیر شده در یکی از استان‌های هرمزگان، خراسان رضوی، استان فارس و سیستان و بلوچستان بوده است هرچند آمار استان تهران فقط برای یک نیمسال موجود بوده که بدون شک یکی از استان‌های دارای بیشترین متکدیان است.

جدول ۲. تعداد متکدیان جمع‌آوری و ساماندهی شده سال ۱۳۸۶-۱۳۸۹ به تفکیک استان برحسب جنس

استان	۱۳۸۶			۱۳۸۷			۱۳۸۸			۱۳۸۹		
	درصد		جمع	درصد		جمع	درصد		جمع	درصد		جمع
	زن	مرد		زن	مرد		زن	مرد		زن	مرد	
آذربایجان شرقی	۲۰/۷۷	۷۹/۲۳	۹۱۰	۲۷/۸۸	۷۲/۱۲	۵۱۳	۲۷/۸۸	۷۲/۱۲	۵۱۳	۲۷/۸۸	۷۲/۱۲	۵۱۳
آذربایجان غربی	۳۲/۹۷	۶۷/۰۳	*۹۱	۴۳/۵۰	۵۶/۵۰	۸۰۰	۳۰/۵۴	۶۹/۴۶	۱۱۴۶	۳۰/۵۴	۶۹/۴۶	۱۱۴۶
اردبیل	۱۶/۱۹	۸۳/۸۱	۱۰۵	۲۷/۹۰	۳۲/۱۰	۸۱	۳۴/۴۰	۶۵/۶۰	۱۲۵	۳۴/۴۰	۶۵/۶۰	۱۲۵
اصفهان	۱۷/۲۲	۸۲/۷۸	۵۱۱	۹۲/۴۱	۷/۵۹	۷۹	۲۷/۰۷	۷۲/۹۳	۸۲۰	۲۷/۰۷	۷۲/۹۳	۸۲۰
ایلام	۸۸/۸۹	۱۱/۱۱	*۹	۶۷/۰۹	۳۲/۹۱	۸۶۰	۵۸/۳۳	۴۱/۶۷	۹۶	۵۸/۳۳	۴۱/۶۷	۹۶
بوشهر	۵۷/۱۴	۴۲/۸۶	۲۸	۵۳/۷۵	۴۶/۲۵	۸۰	۵۸/۱۰	۴۱/۹۰	۱۶۳۰	۵۸/۱۰	۴۱/۹۰	۱۶۳۰
تهران	۲۱/۹۱	۷۸/۰۹	*۴۰۱۲	۶۹/۲۹	۳۰/۷۱	*۱۲۹۶	۳۱/۳۰	۶۲/۲۱	۱۵۴۰	۳۱/۳۰	۶۲/۲۱	۱۵۴۰
چهارمحال و بختیاری	۶۴/۷۱	۳۵/۲۹	*۴۹۳	۳۴/۸۸	۶۵/۱۲	*۳۴۴	۳۲/۸۷	۶۷/۱۳	۱۴۳	۳۲/۸۷	۶۷/۱۳	۱۴۳
خراسان رضوی	۳۶/۵۶	۶۳/۴۴	۳۷۵۵	۴۶/۳۱	۵۸/۱۹	۴۶۳۱	۳۰/۴۷	۶۹/۵۳	۲۵۶۳	۳۰/۴۷	۶۹/۵۳	۲۵۶۳
خراسان شمالی	۲۳/۱۹	۷۶/۸۱	۱۳۸	۴۹/۳۷	۵۰/۶۳	۲۳۹	۱۹/۴۹	۸۰/۵۱	۲۳۶	۱۹/۴۹	۸۰/۵۱	۲۳۶
خراسان جنوبی	۴۵/۷۱	۵۴/۲۹	۷۰	۶۸/۶۷	۳۱/۳۳	۲۴۹	۵۶/۵۹	۴۳/۴۱	۲۰۵	۵۶/۵۹	۴۳/۴۱	۲۰۵
خوزستان	۴۵/۱۷	۵۴/۸۳	۱۴۲۸	۴۹/۸۷	۵۰/۱۳	۳۷۳	۳۳/۵۲	۶۶/۴۸	۱۷۶	۳۳/۵۲	۶۶/۴۸	۱۷۶
زنجان	۴۲/۸۶	۵۷/۱۴	*۷	۷۲/۵۰	۲۷/۵۰	۴۰	۶۷/۱۸	۳۲/۸۲	۱۳۱	۶۷/۱۸	۳۲/۸۲	۱۳۱
سمنان				۶۱/۱۹	۳۸/۸۱	*۶۷	۲۵/۹۵	۷۵/۰۵	۱۵۸	۲۵/۹۵	۷۵/۰۵	۱۵۸
سیستان و بلوچستان	۸/۹۴	۹۱/۰۶	۲۳۵	۷۶/۵۷	۲۳/۴۳	۷۸۱	۲۳/۳۷	۷۶/۶۳	۲۴۱۸	۲۳/۳۷	۷۶/۶۳	۲۴۱۸
فارس	۱۴/۸۶	۸۵/۱۴	۲۴۰۲	۸۲/۷۴	۱۷/۲۶	۲۹۹۶	۲۳/۵۶	۷۶/۴۴	۳۱۸۸	۲۳/۵۶	۷۶/۴۴	۳۱۸۸
قزوین	۳۳/۱۵	۶۶/۸۵	۳۵۹	۶۴/۶۰	۳۵/۴۰	۳۲۲	۳۱/۱۴	۶۸/۸۶	۲۷۳	۳۱/۱۴	۶۸/۸۶	۲۷۳
قم	۳۲/۹۱	۶۷/۹	۶۳۲	۵۲/۸۲	۴۷/۱۸	۱۱۵۳	۲۸/۵۵	۷۱/۴۵	۶۶۲	۲۸/۵۵	۷۱/۴۵	۶۶۲
کرمان	۱۱/۵۷	۸۸/۴۳	۱۰۸۰	۴۴/۳۲	۵۵/۶۸	۱۸۵	۳۰/۳۳	۶۹/۶۷	۱۰۸۸	۳۰/۳۳	۶۹/۶۷	۱۰۸۸
کرمانشاه	۴۷/۶۱	۵۲/۳۹	۱۴۰۱	۸۱/۵۱	۱۸/۴۹	۱۹۹۰	۸۱/۸۷	۱۸/۱۳	۹۷۰	۸۱/۸۷	۱۸/۱۳	۹۷۰
کردستان	۶۱/۵۴	۳۸/۴۶	۶۵	۸۳/۱۵	۱۶/۸۵	۲۰۷۷	۵۲/۵۷	۴۷/۴۳	۴۲۸	۵۲/۵۷	۴۷/۴۳	۴۲۸
کهگیلویه و بویراحمد	۳/۷۸	۹۶/۲۲	*۱۸۵	۵۱/۱۳	۴۸/۸۷	۳۱۱	۴۱/۶۱	۵۸/۳۹	۱۶۱	۴۱/۶۱	۵۸/۳۹	۱۶۱
گلستان	۴۹/۷۰	۵۰/۳۰	۳۲۸	۶۰/۰	۴۰/۰	۳۳۵	۴۶/۶۴	۵۳/۳۶	۵۸۱	۴۶/۶۴	۵۳/۳۶	۵۸۱
گیلان	۱۰۰/۰۰		*۵۰	۹۴/۱۲	۵/۸۸	۵۱	۲۷/۸۵	۷۲/۱۵	۷۹	۲۷/۸۵	۷۲/۱۵	۷۹
لرستان	۷۱/۸۸	۳۱/۲۵	*۳۲	۴۱/۴۳	۵۸/۵۷	۱۴۰	۴۶/۳۰	۵۳/۷۰	۳۱۱	۴۶/۳۰	۵۳/۷۰	۳۱۱
مازندران	۵۵/۲۸	۴۴/۷۲	*۲۴۶	۵۲/۹۰	۴۷/۱۰	۴۳۱	۴۶/۳۱	۵۳/۶۹	۵۲۹	۴۶/۳۱	۵۳/۶۹	۵۲۹
مرکزی	۴۲/۹۵	۵۷/۰۵	*۱۵۶	۳۱/۵۸	۶۸/۴۲	۱۹	۶۴/۶۲	۳۵/۳۸	۶۵	۶۴/۶۲	۳۵/۳۸	۶۵
هرمزگان	۳۸/۸۹	۶۱/۱۱	۳۶۰	۵۴/۷۱	۴۵/۲۹	۱۶۶۵	۳۱/۸۳	۶۸/۱۷	۹۳۲۱	۳۱/۸۳	۶۸/۱۷	۹۳۲۱
همدان	۲۹/۶۶	۷۰/۳۴	۴۷۲	۶۷/۱۳	۳۲/۸۷	۲۸۶	۲۷/۸۷	۷۲/۱۳	۵۷۴	۲۷/۸۷	۷۲/۱۳	۵۷۴
یزد	۴۳/۳۹	۵۶/۶۱	۲۹۵	۶۳/۱۱	۳۶/۸۹	۴۵۰	۵۱/۷۹	۴۸/۲۱	۲۸۰	۵۱/۷۹	۴۸/۲۱	۲۸۰
جمع کل	۳۰/۰۸	۶۹/۹۲	۱۹۸۵۶	۶۶/۲۶	۳۳/۷۴	۲۲۸۴۴	۶۷/۷۴	۳۰/۲۴۵	۳۰۲۴۵	۶۷/۷۴	۳۰/۲۴۵	۳۰۲۴۵

مأخذ: اداره مطالعات و پایگاه داده‌های اجتماعی دفتر امور اجتماعی وزارت کشور.

* اطلاعات مربوط به ۶ ماهه اول است.

۲-۵. جنس متکدیان

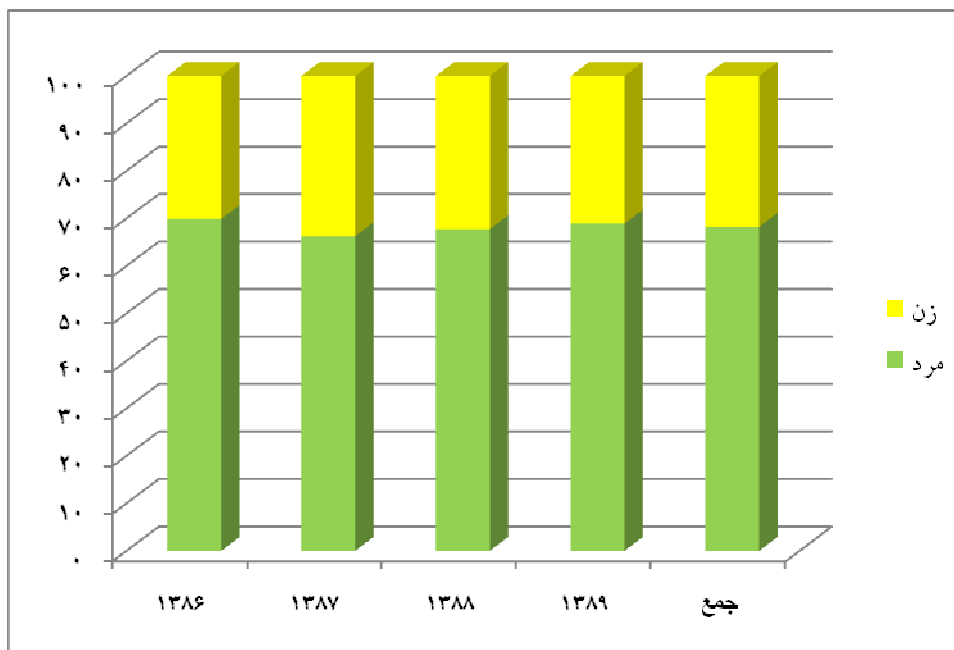
براساس آمارهای جمع‌آوری شده توسط وزارت کشور بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۹ در مجموع ۱۰۷۱۳۷ متکدی جمع‌آوری شده است که از این تعداد، ۶۸/۲۱ درصد (۷۳۰۷۴ نفر) مرد و ۳۱/۷۹ درصد (۳۴۰۶۳ نفر) زن هستند. جدول ۳ و نمودار ۱ تعداد متکدیان جمع‌آوری و ساماندهی شده سال ۱۳۸۶-۱۳۸۹ به تفکیک جنس آنها را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود این نسبت در طول هر چهار سال حفظ شده و به‌طور میانگین هر سال ۶۸/۲۱ درصد از کل متکدیان جمع‌آوری شده را مردان تشکیل می‌دهند. تقریباً همین نسبت را به‌وضوح می‌توان در فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده نیز مشاهده کرد. براساس یافته‌های ۶ پژوهش مورد بررسی بجز در پژوهش دوم (بررسی متکدیان استان آذربایجان غربی) در بقیه تحقیقات همواره نسبت مردان بیشتر از زنان متکدی بوده است، در پژوهش اول ۶۸/۵ درصد متکدیان، در پژوهش سوم ۶۳/۷ درصد متکدیان، در پژوهش چهارم ۸۰/۵۹ درصد متکدیان، در پژوهش پنجم ۸۶/۳ درصد متکدیان، در پژوهش ششم ۷۷/۲۷ و نهایتاً در پژوهش هفتم ۶۷/۱ درصد متکدیان را مردان تشکیل می‌دهند. براساس داده‌های یاد شده نیز به‌طور میانگین ۶۸/۵۴ درصد کل متکدیان را مردان تشکیل می‌دهند. با توجه به این یافته‌ها می‌توان گفت که تکدی‌گری بیشتر پدیده‌ای مردانه است و بنابراین در راه مبارزه با تکدی ایجاد فرصت‌های اشتغال برای مردان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جدول ۴ و نمودار ۲ توزیع درصدی متکدیان را براساس داده‌های فراتحلیل به تفکیک جنس نشان می‌دهد.

جدول ۳. تعداد متکدیان جمع‌آوری و ساماندهی شده سال ۱۳۸۶-۱۳۸۹ به تفکیک جنس

سال	تعداد کل	مرد		زن	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۳۸۶	۱۹۸۵۶	۱۳۸۸۴	۶۹/۹۲	۵۹۷۲	۳۰/۰۸
۱۳۸۷	۲۲۸۴۴	۱۵۱۳۶	۶۶/۲۶	۷۷۰۸	۳۳/۷۴
۱۳۸۸	۳۰۲۴۵	۲۰۴۸۸	۶۷/۷۴	۹۷۵۷	۳۲/۲۶
۱۳۸۹	۳۴۱۹۲	۲۳۵۶۶	۶۸/۹۲	۱۰۶۲۶	۳۱/۰۸
جمع	۱۰۷۱۳۷	۷۳۰۷۴	۶۸/۲۱	۳۴۰۶۳	۳۱/۷۹

مأخذ: همان.

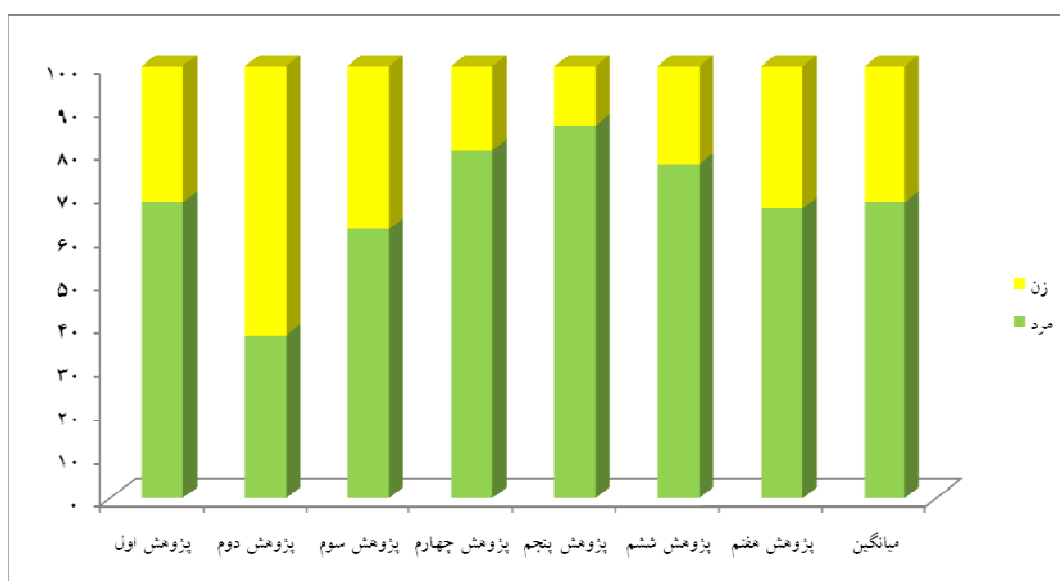
نمودار ۱. درصد متکدیان جمع‌آوری و ساماندهی شده سال ۱۳۸۶-۱۳۸۹ به تفکیک جنس

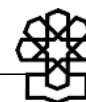

جدول ۴. توزیع درصدی متکدیان برحسب جنس (داده‌های فراتحلیل)

جنس	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)	میانگین
زن	۳۱/۵	۶۲/۳	۳۷/۷	۱۹/۴۱	۱۳/۷	۲۲/۷۳	۶۷/۱	۶۸/۵۴
مرد	۶۸/۵	۳۷/۷	۶۳/۷	۸۰/۵۹	۸۶/۳	۷۷/۲۷	۳۲/۹	۳۶/۴۶

نمودار ۲. توزیع درصدی متکدیان برحسب جنس (داده‌های فراتحلیل)

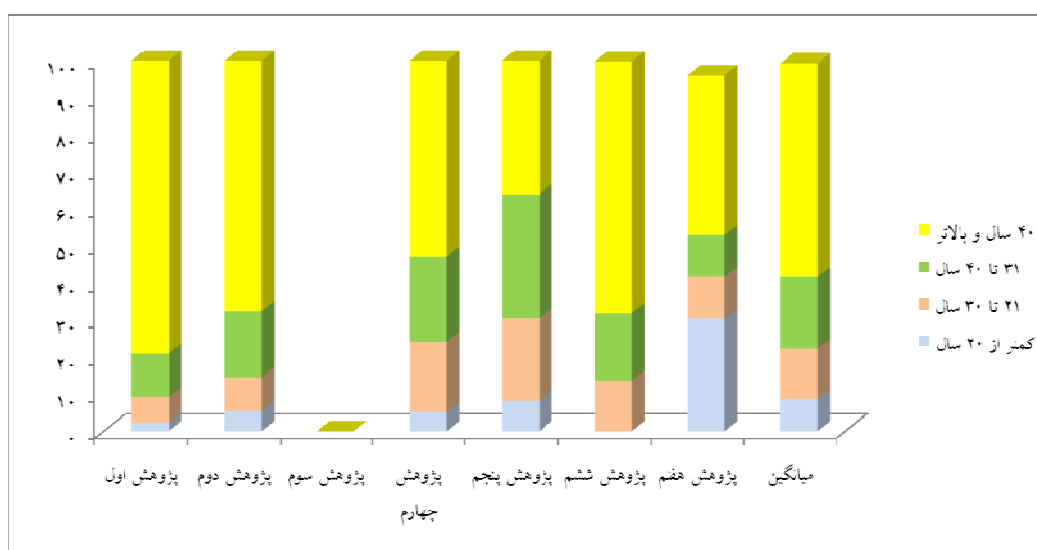
۳-۵. سن متکدیان

جدول ۵ و نمودار ۳ توزیع درصدی متکدیان را برحسب سن آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های هفت پژوهش مورد بررسی بیشتر متکدیان را افراد ۴۰ سال و بالاتر تشکیل می‌دهند. این نرخ سن تکدی‌گری از پژوهش اول که در سال ۱۳۷۰ انجام شده تا پژوهش آخر که تقریباً ۱۸ سال بعد از آن انجام شده تقریباً مشابه است. پدیده میان‌سال‌ی و پیری متکدیان می‌تواند نشان از عدم جذب افراد در بازار و یا کمبود آسایشگاه‌های نگهداری سالمندان داشته باشد. با توجه به اینکه تکدی‌گری بیشتر در گروه‌های بالای ۴۰ سال دیده می‌شود نکته نگران‌کننده در این زمینه روند افزایش گروه‌های سنی زیر ۳۰ سال است. حجم گروه‌های سنی زیر ۳۰ سال از ۹/۱ درصد در سال ۱۳۷۰ به بیش از ۴۰ درصد در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. هرچند در یکی از پژوهش‌های سال ۱۳۸۷، ۱۳/۶۴ درصد افراد متکدی زیر ۳۰ سال هستند (البته به دلیل حجم نمونه کم پژوهش یاد شده (۲۲ نفر) درصد یاد شده چندان قابل اتکا نیست).

جدول ۵. توزیع درصدی متکدیان برحسب سن

سن \ پژوهش	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
زیر ۲۰ سال	۲/۲	۵/۵	-	۵/۲۳	۸/۱	-	۳۰/۳
۲۱ تا ۳۰ سال	۶/۹	۹	-	۱۹/۰۲	۲۲/۴	۱۳/۶۴	۲۲/۶
۳۱ تا ۴۰ سال	۱۱/۸	۱۷/۹	-	۲۲/۸۴	۳۳/۵	۱۸/۱۸	۲۲/۶
۴۰ سال و بالاتر	۷۹/۱	۶۷/۶	-	۵۲/۹۱	۳۶/۰۰	۶۸	۴۳/۳

نمودار ۳. توزیع درصدی متکدیان برحسب سن

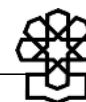
۴-۵. تحصیلات متکدیان

جدول ۶ و نمودار ۴ توزیع درصدی متکدیان را برحسب تحصیلات آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های هفت پژوهش مورد بررسی بیشتر متکدیان بیسواد هستند هرچند این نرخ بیسوادی با گذشت زمان به سرعت کاهش پیدا کرده است. به‌طوری که میزان بیسوادی متکدیان در سه پژوهش اول که در دهه هفتاد انجام شده بالاتر از ۷۰ درصد است درحالی که در پژوهش‌های بعدی که در دهه هشتاد انجام شده‌اند میزان بیسوادی متکدیان به زیر ۴۱ درصد رسیده است. این سخن بدان معناست که تکدی‌گری از حوزه عمل گروه‌های بیسواد خارج شده و برخی باسوادها هم به خیل متکدیان اضافه شده‌اند. با این وجود باید به این نکته توجه داشت که بیسوادی و آموزش ناکافی، عامل مهمی در تکدی است و اگرچه با برنامه‌های سوادآموزی و ریشه‌کنی بیسوادی در کشور از تعداد متکدیان بیسواد کاسته شده ولی همچنان بیسوادی و یا به بیان دقیق‌تر کم‌سوادی افراد، به دلیل تخصصی شدن امور جامعه و عدم توان بیسوادها در کسب این تخصص‌ها، عامل مهمی در روی‌آوری فرد به تکدی‌گری است.

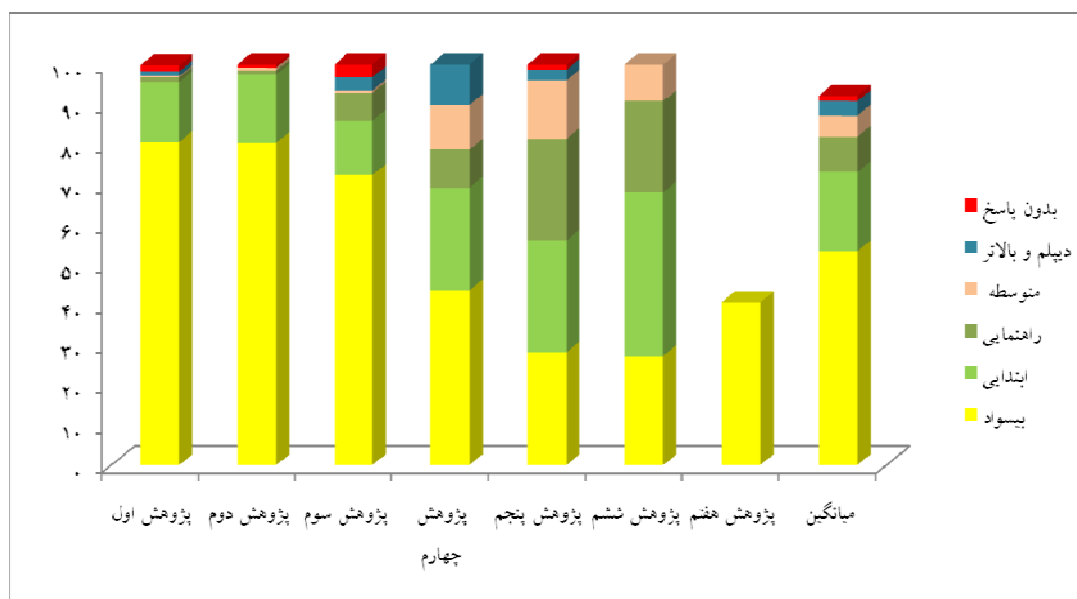
جدول ۶. توزیع درصدی متکدیان برحسب سطح تحصیلات

پژوهش تحصیلات	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)*
بیسواد	۸۰/۷	۸۰/۵	۷۲/۴	۴۳/۶۴	۲۸/۱	۲۷/۲۷	۴۰/۶
ابتدایی	۱۴/۹	۱۷	۱۳/۶	۲۵/۶	۲۸	۴۰/۹	-
راهنمایی	۱/۲	۱	۶/۹	۹/۵	۲۵/۳۴	۲۲/۷۳	-
متوسطه	۰/۳۱	۰/۷۵	۰/۶	۱۱/۱۳	۱۴/۵۶	۹/۱	-
دیپلم و بالاتر	۱/۲		۳/۳	۱۰/۱۳	۲/۷	۰	-
بدون پاسخ	۱/۵	۰/۷۵	۳/۲	۰	۱/۳	۰	-

* در پژوهش هفتم فقط ذکر شده است که ۴۰/۶ درصد متکدیان بیسواد بوده‌اند و درباره تحصیلات بقیه متکدیان سخنی به میان نیامده است.

نمودار ۴. توزیع درصدی متکدیان برحسب سطح تحصیلات

۵-۵. وضعیت تأهل متکدیان

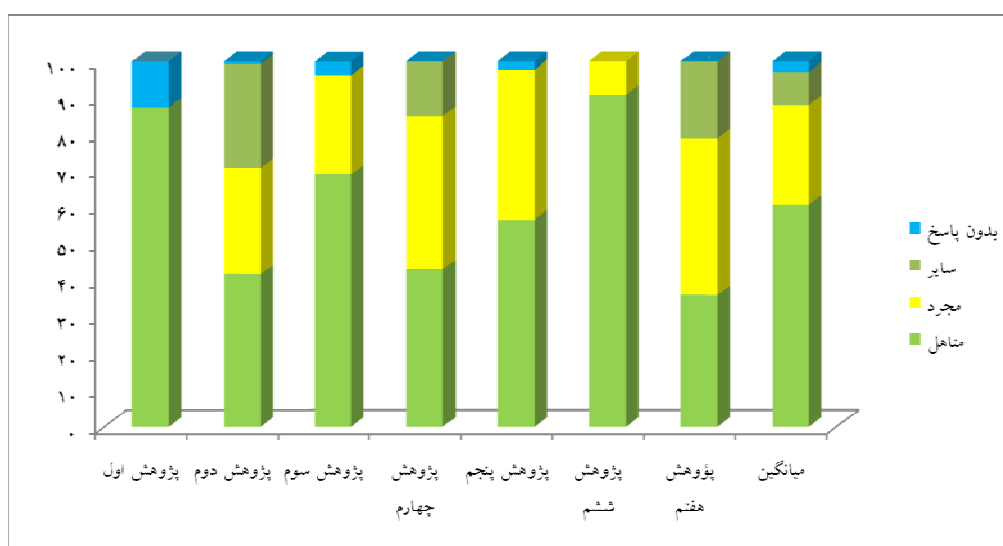
جدول ۷ و نمودار ۵ توضیح درصدی متکدیان را برحسب وضعیت تأهل آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های هفت پژوهش مورد بررسی بیشتر متکدیان متأهل بوده‌اند و همواره متکدیان مجرد درصد کمتری از متکدیان را شامل می‌شده‌اند. این نشان از آن دارد که بار تکفل خانواده و عدم تأمین معاش زندگی متأهلی خود می‌تواند یکی از دلایلی باشد که فرد را به‌سوی تکدی‌گری سوق دهد. ذکر این نکته ضروری است که به غیر از پژوهش اول که در آن اشاره‌ای به متکدیان مجرد نشده است و پژوهش ششم که به دلیل پایین بودن نمونه، از کفایت آماری برخوردار نیست. روند داده‌ها نشان از افزایش مجردها در جامعه متکدیان دارد. تعداد متکدیان مجرد از ۲۹/۱ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۴۲/۹ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده است. گرچه می‌توان متغیرهای زیادی را در این افزایش دخیل دانست، اما به‌نظر می‌رسد «حرفه» شدن پدیده تکدی‌گری از یک‌سو و فقدان اشتغال ازسوی دیگر، ورود مجردها را به تکدی‌گری افزایش داده است. البته توجه به این نکته ضروری است که برخی از مجردها کودکان بی‌سرپرست و بی‌سرپناهی هستند که توسط سردرسته‌های متکدی به خدمت گرفته شده‌اند که احتمالاً تعداد آنها زیاد نیست.

جدول ۷. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت تأهل

پژوهش / وضعیت تأهل	پژوهش اول* (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
متأهل	۸۷/۵	۴۱/۸	۶۹	۴۳/۲۲	۵۶/۸	۹۰/۹	۳۶
مجرد	-	۲۹/۱	۲۷/۴	۴۱/۹۳	۴۱/۱	۹/۱	۴۲/۹
سایر	-	۲۸/۴	۰	۱۴/۸۵	۰	۰	۲۱/۱
بدون پاسخ	-	۰/۷	۳/۵	۰	۲/۱	-	۰

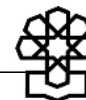
* در پژوهش ساروخانی فقط ذکر شده است که ۸۷/۵ درصد متکدیان متأهل بوده‌اند و درباره مابقی متکدیان سخنی به میان نیامده است.

نمودار ۵. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت تأهل

۵-۶. وضعیت زندگی زناشویی متکدیان

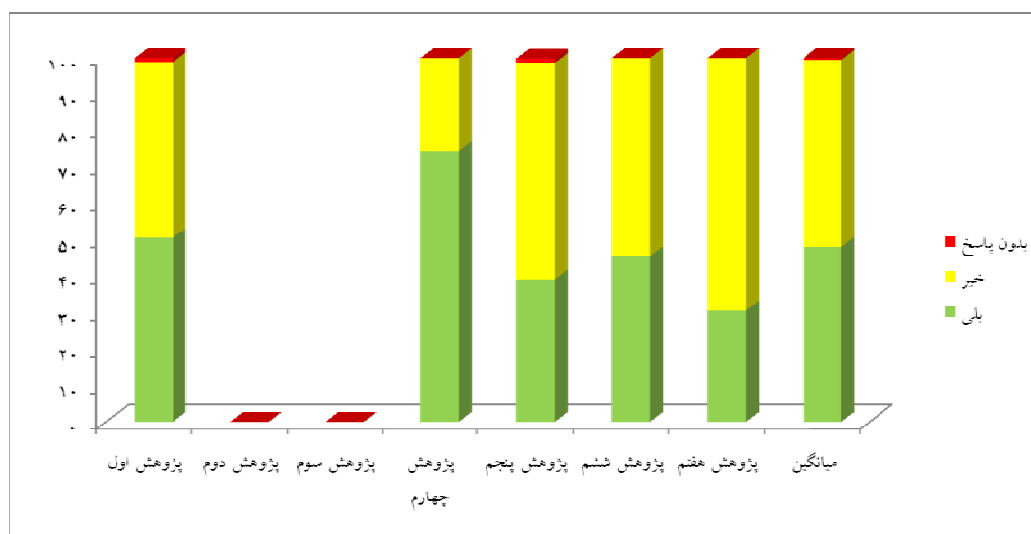
جدول ۸ و نمودار ۶ توزیع درصدی متکدیان را برحسب زندگی با همسرانشان نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های هفت پژوهش مورد بررسی، در پژوهش اول ۵۰/۵ درصد متکدیان، در پژوهش چهارم ۷۴/۴ درصد متکدیان، در پژوهش پنجم ۳۹/۱ درصد متکدیان، در پژوهش ششم ۴۵/۵ درصد متکدیان و در پژوهش هفتم ۳۰/۵ متکدیان متأهل با همسر خود زندگی می‌کرده‌اند. ضمن اینکه در پژوهش‌های دوم و سوم این پرسش مطرح نشده است. بررسی اطلاعات این پژوهش‌ها روند خاصی را نشان نمی‌دهد و بیشتر نوسان در روند زندگی متکدیان برداشت می‌شود، ولی در ادامه دلایل زندگی جدا از همسر مطرح شده است که در جدول و نمودار بعدی می‌آید.

جدول ۸. توزیع درصدی متکدیان برحسب زندگی با همسر

پژوهش زنگی با همسر	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
بلی	۵۰/۵	-	-	۷۴/۴	۳۹/۱	۴۵/۵	۳۰/۵
خیر	۴۸/۴	-	-	۲۵/۶	۵۹/۶	۵۴/۵	۵/۶۹
بدون پاسخ	۱/۱	-	-	۰	۱/۲	۰	۰

نمودار ۶. توزیع درصدی متکدیان برحسب زندگی با همسر

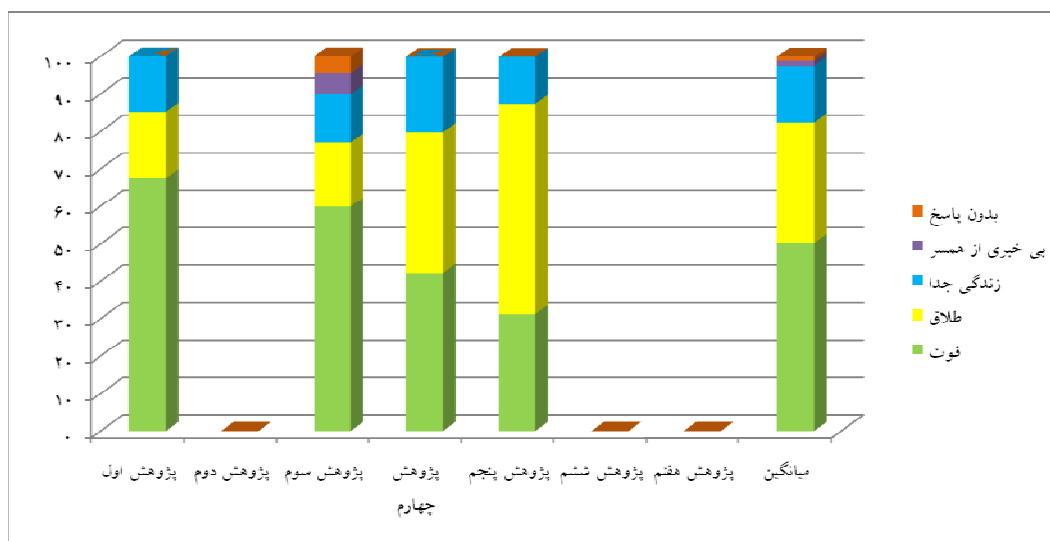

۵-۷. علل عدم زندگی با همسر

جدول ۹. توزیع درصدی متکدیان برحسب علت عدم زندگی با همسر

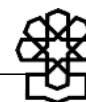
پژوهش علت عدم زندگی با همسر	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۸-۱۳۸۷)
فوت	۶۷/۶	-	۵۹/۹	۴۲/۲	۳۱/۲	-	-
طلاق	۱۷/۶	-	۱۷/۱	۳۷/۶	۵۶/۲	-	-
زندگی جدا	۱۴/۸	-	۱۲/۹	۲۰/۱	۱۲/۵	-	-
بی خبری از همسر	-	-	۵/۷	-	-	-	-
بدون پاسخ	-	-	۴/۸	۰	۰	-	-

نمودار ۷. توزیع درصدی متکدیان برحسب علت عدم زندگی با همسر

۵-۸. افراد هم‌خانه متکدیان

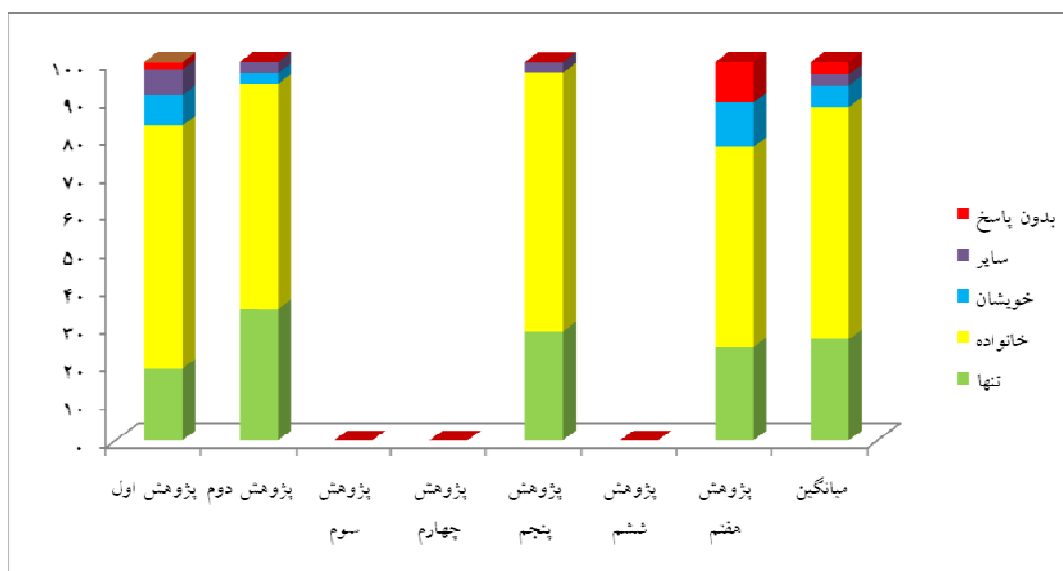
جدول ۱۰ و نمودار ۸ توزیع درصدی متکدیان را برحسب افرادی که با آنها زندگی می‌کنند نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های فراتحلیل، در پژوهش اول ۱۹ درصد متکدیان، در پژوهش دوم ۳۴/۷ درصد متکدیان، در پژوهش پنجم ۲۸/۸ درصد متکدیان و در پژوهش هفتم ۲۴/۶ درصد متکدیان تنها زندگی می‌کنند. همان‌طور که ساروخانی نیز تأکید می‌کند این تنها زندگی کردن نشان از نابسامانی وضعیت کلی آنان دارد، زیرا در میان قشرهای دیگر جامعه یافتن افرادی که زندگی را به تنهایی و بدون خانواده و با این شرایط خاص سپری نمایند، دشوار است (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۱۲۹). این درحالی است که در پژوهش اول ۶۴/۲ درصد، در پژوهش دوم ۵۹/۵ درصد، در پژوهش پنجم ۶۸/۲۴ درصد متکدیان و در پژوهش هفتم ۵۳ درصد متکدیان با خانواده زندگی می‌کنند. حجم زیاد متکدیانی که با خانواده‌هایشان زندگی می‌کنند البته می‌تواند این فرضیه را تقویت کند که برای بسیاری از این دسته از افراد تکدی‌گری نوعی حرفه است. به عبارت دیگر متکدی حرفه خود را تکدی دانسته و خانواده او هم این امر را پذیرفته است. گذشته از آن می‌تواند نشانگر کاهش قبح اجتماعی تکدی‌گری باشد، چراکه هرچه قبح اجتماعی تکدی‌گری بیشتر باشد انزوای خانوادگی متکدیان بیشتر می‌شود.

جدول ۱۰. توزیع درصدی متکدیان برحسب افراد هم‌خانه

پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۸-۱۳۸۷)	افراد هم‌خانه
۱۹	۳۴/۷	-	-	۲۸/۸	-	۲۴/۶	تنها
۶۴/۲	۵۹/۵	-	-	۶۸/۴۴	-	۵۳	خانواده
۸/۱	۲/۹	-	-	۰	-	۱۱/۷	خویشان
۶/۸۰	۲/۹	-	-	۲/۷	-	-	سایر
۱/۸	۰	-	-	۰	-	-	بدون پاسخ

نمودار ۸. توزیع درصدی متکدیان برحسب افراد هم‌خانه

۹-۵. وضعیت سلامت متکدیان

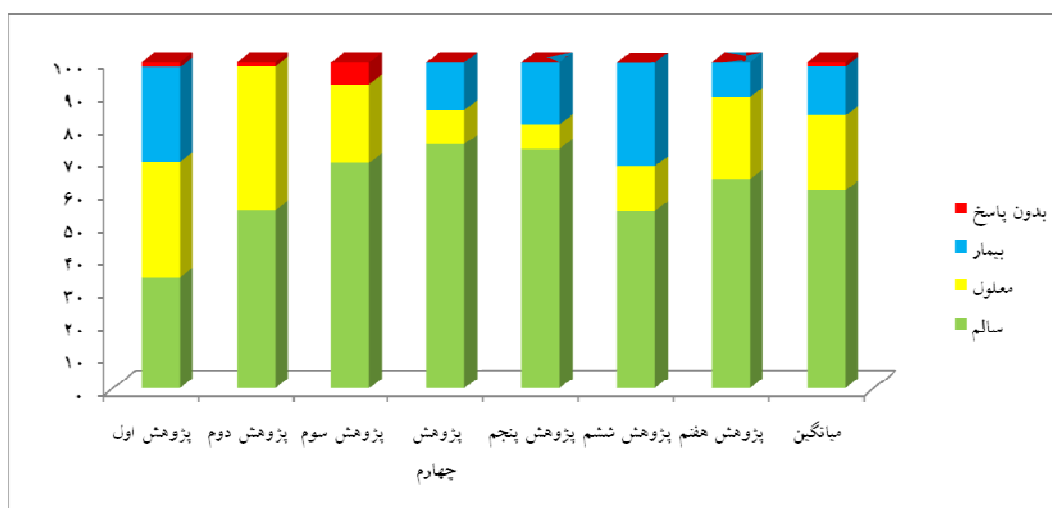
جدول ۱۱ و نمودار ۹ توزیع درصدی متکدیان را برحسب وضعیت سلامت آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های فراتحلیل، در پژوهش اول ۳۳/۹ درصد متکدیان، در پژوهش دوم ۵۴/۶ درصد متکدیان، در پژوهش سوم ۶۹/۲ درصد متکدیان، در پژوهش چهارم ۷۴/۸ درصد متکدیان، در پژوهش پنجم ۷۳/۳ درصد، در پژوهش ششم ۵۴/۴ درصد متکدیان و در پژوهش هفتم ۶۴ درصد متکدیان از لحاظ فیزیکی، سالم هستند. بنابراین می‌توان گفت که بجز پژوهش اول در بقیه پژوهش‌ها بیش از نیمی از افراد متکدی از نظر جسمی سالم هستند. روند رو به رشد متکدیان سالم (نزدیک به دو برابر شدن آنان) گویای نکات قابل تأمل بسیاری است. این امر می‌تواند نشان‌دهنده اوضاع نامناسب اقتصادی، خصوصاً بیکاری باشد (که البته آمارهای بیکاری

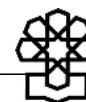
هم کاملاً آن را تأیید می‌کند) و همچنین نشان‌دهنده نگرش حرفه‌ای به تکدی‌گری باشد. بدین معنا که در نظر بسیاری از افراد، تکدی‌گری یک حرفه است. بنابراین می‌توان به آن حرفه وارد شد. گذشته از آن نشان‌دهنده کاهش قبح اجتماعی تکدی‌گری است. خصوصاً در جامعه و سنتی که نگاهی منفی به متکدیان دارد و به آنان به دیده ترحم می‌نگرد و از نظر دینی نیز امری ناپسند قلمداد شده است. از آنجایی که یکی از جنبه‌های مهم و قابل بررسی برای بازگرداندن متکدیان به یک زندگی فعال و سازنده، توانایی‌های فیزیکی آنان است، می‌توان برای افرادی که از وضعیت فیزیکی سالمی برخوردارند برنامه‌های شغلی و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در نظر گرفت و همچنین می‌توان برای افراد معلول و بیمار به تناسب معلولیت و ناتوانی آنان فرصت‌های شغلی و کاری مناسب و درخور و شایسته کرامت انسانی در نظر گرفت.

جدول ۱۱. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت سلامت

پژوهش وضعیت جسمی	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۸-۱۳۸۷)
سالم	۳۳/۹	۵۴/۶	۶۹/۲	۷۴/۸	۷۳/۳	۵۴/۴	۶۴
معلول	۳۵/۵	۴۴/۱	۲۴	۱۰/۵۷	۷/۵	۱۳/۶۴	۲۵/۱
بیمار	۲۹	-	-	۱۴/۶	۱۹/۲	۳۱/۸۲	۱۰/۹
بدون پاسخ	۱/۶	۱/۳	۶/۸	-	-	-	-

نمودار ۹. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت سلامت

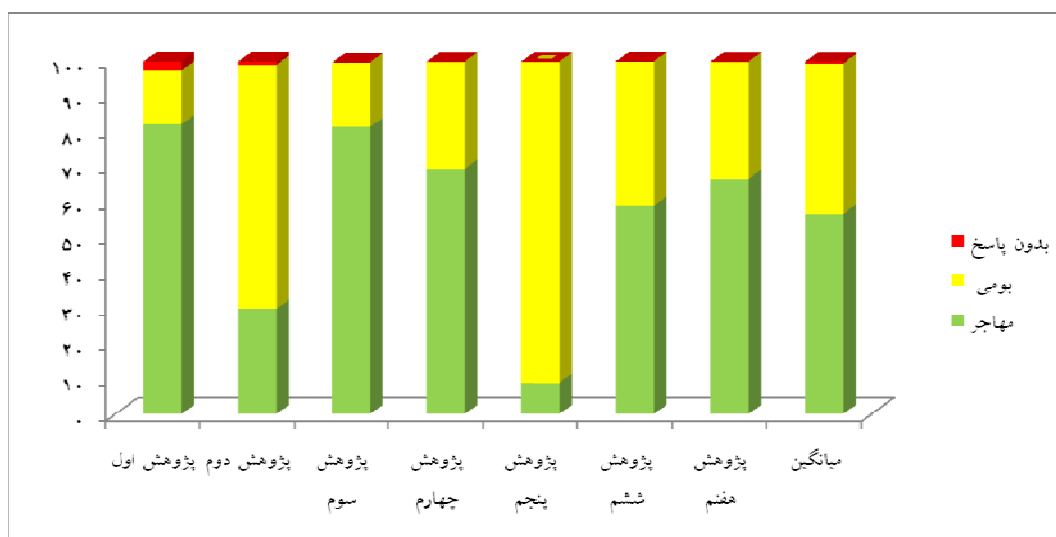
۱۰-۵. مهاجرت متکدیان

جدول ۱۲ و نمودار ۱۰ توزیع درصدی متکدیان را برحسب مهاجر یا بومی بودن آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های فراتحلیل، بجز پژوهش دوم و پنجم که در آذربایجان غربی و کرمانشاه (غیر از کلان‌شهرهای تهران و مشهد) انجام شده و اکثریت متکدیان بومی همان استان هستند (در پژوهش دوم: ۱۹/۸ مهاجر و پژوهش پنجم: ۸/۹ مهاجر بوده‌اند)؛ در بقیه پژوهش‌ها اکثر متکدیان مهاجر بوده‌اند و فقط درصد کمی بومی هستند. به‌نظر می‌رسد سیل مهاجران به سمت شهرهای بزرگ به امید دستیابی به زندگی بهتر و دستمزد بالاتر و در عین حال فقدان زمینه‌های مساعد برای اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی در مقصد این حجم زیادی از مهاجرت‌ها را تبیین می‌کند.

جدول ۱۲. توزیع درصدی متکدیان برحسب مهاجر بودن

پژوهش مهاجر بودن	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
مهاجر	۸۲/۲	۲۹/۸	۸۱/۴	۶۹/۶	۸/۹	۵۹	۶۶/۶
بومی	۱۵/۳	۶۹/۲	۱۸/۳	۳۰/۳۴	۹۱	۴۱	۳۳/۳
بدون پاسخ	۲/۵	۱	-	-	-	-	-

نمودار ۱۰. توزیع درصدی متکدیان برحسب مهاجر بودن

۱۱-۵. دلایل مهاجرت متکدیان

دلایل مهاجرت متکدیان به شهرهای بزرگ را عوامل گوناگونی تشکیل می‌دهند که به دلیل عدم تشابه میان این دلایل در پژوهش‌های مورد بررسی این امکان وجود نداشت که مانند دیگر یافته‌های این پژوهش‌ها که در قالب جداول مشترک ارائه شد، آورده شود و از آنجایی که بررسی مسئله مهاجرت و علت‌های مهاجرت یکی از عوامل مهم در پدیده تکدی‌گری است سعی شده است این عوامل نیز به صورت جدا مورد بررسی قرار گیرد.

پژوهش اول: در این پژوهش متکدیان عوامل زیر را انگیزه مهاجرت اعلام کرده‌اند: در جستجوی کار ۲۱/۱ درصد، فقر اقتصادی ۱۶/۹ درصد، به دنبال همسر^۱ ۱۴/۳ درصد، معالجه و درمان ۴/۶ درصد، خدمت سربازی ۳/۴ درصد و بقیه افراد نیز دلایل متفرقه‌ای را اعلام کرده‌اند.

پژوهش دوم: علل مهاجرت بررسی نشده است.

پژوهش سوم: در این پژوهش مهمترین علت مهاجرت برای کار ۳۴/۷ درصد، گدایی ۱۳/۹ درصد اعلام شده است و در کنار این عوامل از عوامل دیگری مانند معالجه، مهاجرت خانواده، نیاز جنگ و برای کار اشاره شده است.

پژوهش چهارم: علل مهاجرت بررسی نشده است.

پژوهش پنجم: در این پژوهش مهمترین علت مهاجرت موقعیت پدیری ۱۷/۴ درصد و برای زندگی بهتر ۱۳ درصد، برای معالجه بیماری ۸/۷ درصد و کسب و کار ۸/۷ درصد اعلام شده است. در کنار این عوامل از عوامل دیگری مانند مشکلات اقتصادی، گدایی، ازدواج، بیکاری و... نیز اشاره شده است.

پژوهش ششم: علل مهاجرت بررسی نشده است.

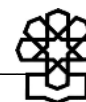
پژوهش هفتم: علل مهاجرت بررسی نشده است.

۱۲-۵. وضعیت اشتغال قبلی متکدیان

جدول ۱۳ و نمودار ۱۱ توزیع درصدی متکدیان را برحسب وضعیت اشتغال قبلی آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های فراتحلیل در پژوهش اول اکثر متکدیان قبل از دست زدن به تکدی دارای شغل بوده‌اند^۲ و فقط ۱۲/۱ درصد اعلام نموده‌اند در ابتدا هیچ شغلی نداشته‌اند. در پژوهش دوم ۷۰/۵ درصد از متکدیان شاغل و فقط ۲۵/۲ درصد بیکار بوده‌اند، در

۱. اینان زنانی هستند که به همراه شوهرانشان ناگزیر از ترک محل تولد خود گشته‌اند و با ورودشان به تهران راز و رمز تکدی را آموخته و در این شهر مستقر شده‌اند (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۱۳۱).

۲. تعداد و درصد دقیق این افراد در پژوهش نیامده است.

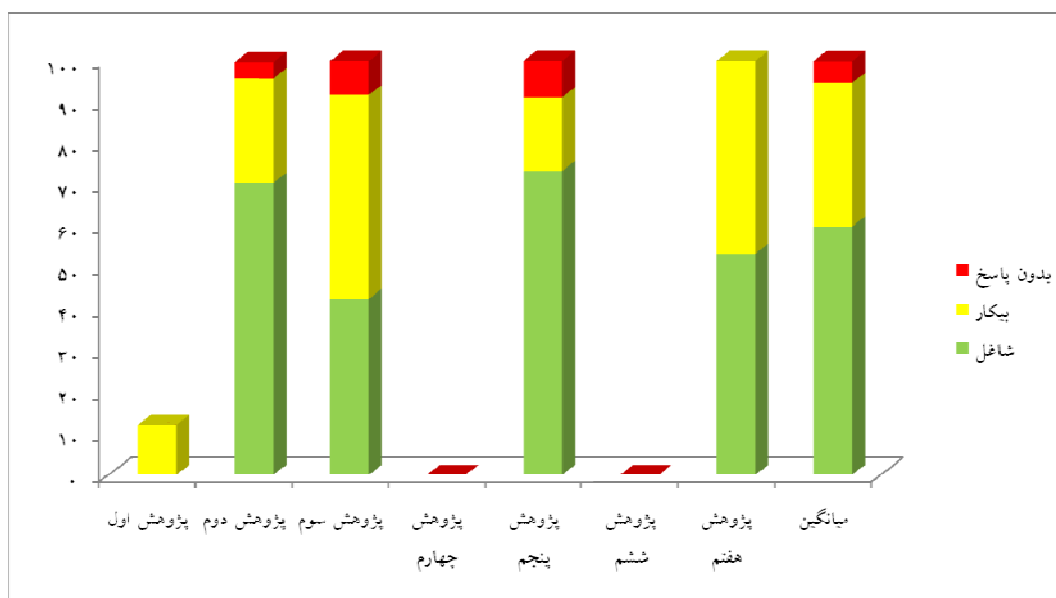

پژوهش سوم ۴۲/۵ درصد افراد قبل از تکدی‌گری شاغل و ۴۹/۲ درصد بیکار بوده‌اند، در پژوهش پنجم ۷۳/۳ درصد متکدیان قبل از پرداختن به تکدی‌گری شاغل و فقط ۱۷/۸ درصد بیکار بوده‌اند. در پژوهش هفتم ۵۳/۴ درصد متکدیان قبل از پرداختن به تکدی‌گری شاغل و ۴۶/۶ درصد بیکار بوده‌اند. ضمن اینکه در پژوهش چهارم و ششم به این مسئله پرداخته نشده است، اما در کل به‌طور متوسط ۶۲/۱ درصد از متکدیان قبلاً شاغل بوده‌اند و احتمالاً به‌دلیل بیکاری به تکدی‌گری روی آورده‌اند. بنابراین افزایش نرخ بیکاری می‌تواند موجب افزایش نرخ تکدی‌گری شود. پرداختن به این مسئله که آیا متکدیان قبل از پرداختن به تکدی‌گری دارای شغل بوده‌اند یکی از متغیرهای مهم در بررسی پدیده تکدی‌گری است که در قسمت بعدی عنوان شغل قبلی و دلایل ترک آن را مفصلاً مورد بررسی قرار داده‌ایم.

جدول ۱۳. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت اشتغال در گذشته

پژوهش اشغال در گذشته	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
شاغل	-	۷۰/۵	۴۲/۵	-	۷۳/۳	-	۵۳/۴
بیکار	۱۲/۱	۲۵/۲	۴۹/۲	-	۱۷/۸	-	۴۶/۶
بدون پاسخ	-	۴	۸/۳	-	۸/۹	-	۰

نمودار ۱۱. توزیع درصدی متکدیان برحسب وضعیت اشتغال در گذشته

۱۳-۵. شغل قبلی متکدیان و دلایل ترک آن

۱۳-۵-۱. شغل قبلی متکدیان

گرچه در همه پژوهش‌های فراتحلیل موضوع شناسایی شغل قبلی متکدیان مورد توجه واقع نشده است، اما نتایج پژوهش‌هایی که به این موضوع پرداخته‌اند (همان‌طور که در جدول ۱۴ آمده است) نشان می‌دهد که مشاغل کارگری و کشاورزی عمده‌ترین شغل‌هایی بوده‌اند که حجم زیادی از متکدیان قبل از تکی‌گری به آن اشتغال داشته‌اند.

۱۳-۵-۲. دلایل ترک شغل قبلی متکدیان

در بررسی یافته‌های پژوهش‌های انتخاب شده برای فراتحلیل، در مورد دلایل ترک شغل قبلی متکدیان به موارد گوناگونی برخوردیم که این امکان وجود نداشت به صورت جداول و در یک راستا آورده شود. بنابراین سعی شد هریک از پژوهش‌ها به صورت جداگانه بررسی شود.

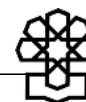
پژوهش اول: در این پژوهش، حدود یک‌سوم از ذکر علت ترک شغل قبلی خود طفره رفته‌اند و حدود یک‌پنجم نیز جواب‌های مبهم داده‌اند. یک‌سوم دیگر نیز علت ترک شغل خود را کهولت سن اعلام کرده‌اند (ساروخانی: ۱۴۹).

پژوهش دوم: در این پژوهش ۱۰/۸ درصد از افراد علت ترک شغل قبلی خود را عدم تکافوی نیاز، ۳/۹ درصد عدم توانایی جسمی، ۳/۶ درصد درآمد زیاد تکی‌گری، ۷/۸ درصد اعتیاد ذکر کرده و بقیه نیز جواب مشخصی نداده‌اند.

پژوهش سوم: در این پژوهش بیشترین پاسخ‌ها در مورد دلایل ترک شغل قبلی ۲۰/۲۸ درصد از کارافتادگی، ۸/۶ درصد اخراج از کار، ۷/۶ درصد درآمد پایین، ۸/۳ درصد معلولیت و ۱۱/۹ درصد بیماری بوده است.

پژوهش پنجم: در این پژوهش در مورد دلایل ترک شغل قبلی ۱۵/۱ درصد عدم توانایی، ۲۴ درصد اعتیاد، ۶/۸ درصد اخراج از کار، ۳/۴ درصد پیری و کهولت، ۶/۸ درصد نداشتن سواد را ذکر کرده‌اند و بقیه افراد نیز جواب مشخصی نداده‌اند.

در پژوهش‌های چهارم، ششم و هفتم: شغل قبلی و دلایل ترک آن بررسی نشده است.

جدول ۱۴. توزیع درصدی متکدیان برحسب شغل قبلی

شغل قبلی متکدیان	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷-۱۳۸۸)
خانه‌دار	۱۵/۶	-	-	-	-	-	-
کشاورز	۱۳/۱	-	-	-	-	-	-
کارگر	۴۰/۲	-	-	-	۵۶/۲	-	-
دستفروش	۹	-	-	-	-	-	-
کار دولتی	۲/۸	-	-	-	۴/۱	-	-
اظهار نشده	۱۰/۷	-	-	-	۳۹/۷	-	-
سایر	۸/۳	-	۳۲/۴۹	-	-	-	-

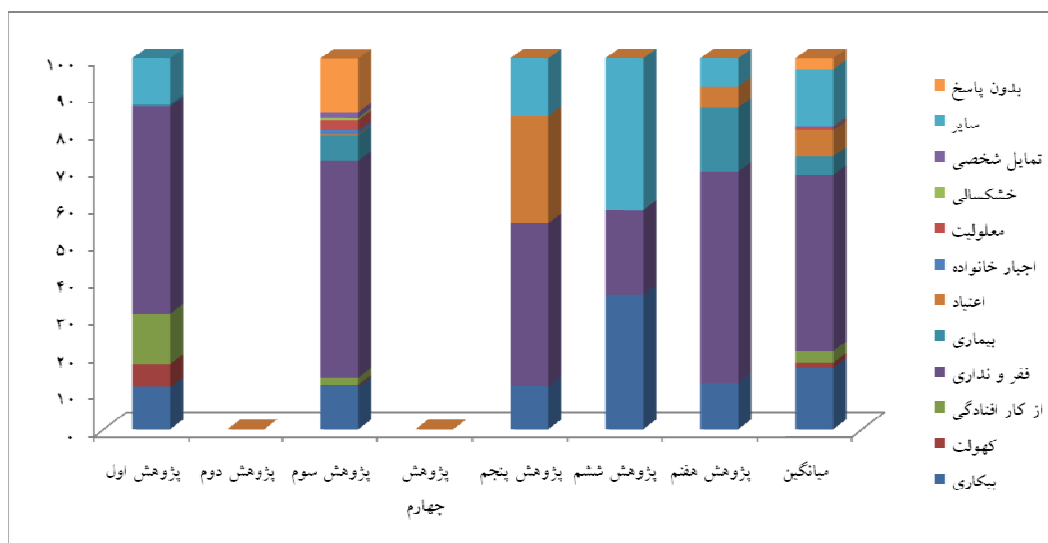
۱۴-۵. دلایل آغاز تکدی‌گری

جدول ۱۵ و نمودار ۱۲ توزیع درصدی متکدیان را برحسب دلایل آغاز تکدی‌گری آنها نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌ها در پژوهش اول بیشترین دلایل آغاز تکدی‌گری ۵۵/۸ درصد از متکدیان فقر و نداری، ۱۳/۴ درصد از کارافتادگی، ۱۱/۵ درصد بیکاری ذکر شده است. در پژوهش دوم دلایل متفاوتی مانند از روی ناچاری ۷۴/۵ درصد، تشویق دیگران ۴/۲ درصد، درآمد تکدی‌گری ۳/۶ درصد و راحتی تکدی‌گری ۵/۶ درصد ذکر شده است. در پژوهش سوم بیشترین دلایل ۵۸/۴ درصد فقر و نداری و ۱۱/۷ درصد بیکاری اعلام شده است. در پژوهش پنجم ۴۴ درصد فقر و نداری، ۲۸/۸ درصد اعتیاد و ۱۱/۶ درصد بیکاری ذکر شده است. در پژوهش پنجم ۲۷/۷ درصد فقر و نداری و ۳۶/۳ درصد بیکاری ذکر شده است. در پژوهش هفتم ۱۲/۶ درصد بیکاری، ۵۷ درصد فقر و نداری (بی‌پولی)، ۱۷ درصد بیماری، ۵/۸ درصد اعتیاد را به‌عنوان دلایل تکدی‌گری ذکر کرده‌اند. در پژوهش چهارم به این مسئله پرداخته نشده است. تأمل در دلایل آغاز تکدی‌گری نشان‌دهنده چند نکته اساسی است: پدیده بیکاری همواره یکی از علت‌های گرایش به تکدی‌گری است. آمارهای آن تقریباً یکسان است بجز در پژوهش ششم که ۳۶/۳ درصد است (که همان‌طور که قبلاً نیز ذکر شد به دلیل عدم کفایت نمونه‌ای، آمارهای آن چندان قابل اتکا نیست). علاوه بر این در همه پژوهش‌های مورد بررسی فقر نیز همواره مهمترین دلیل گرایش به تکدی‌گری است.

جدول ۱۵. توزیع درصدی متکدیان برحسب دلایل آغاز تکدی‌گری

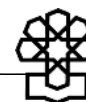
دلایل آغاز تکدی	پژوهش اول (۱۳۷۰)	پژوهش دوم (۱۳۷۹)	پژوهش سوم (۱۳۸۰)	پژوهش چهارم (۱۳۸۶)	پژوهش پنجم (۱۳۸۷)	پژوهش ششم (۱۳۸۷)	پژوهش هفتم (۱۳۸۷)
بیکاری	۱۱/۵	-	۱۱/۷	-	۱۱/۶	۳۶/۳	۱۲/۶
کحولت	۶/۲	-	۰/۴۶	-	-	-	-
ازکارافتادگی	۱۳/۴	-	۱/۸۴	-	-	-	-
فقر و نداری	۵۵/۸	-	۵۸/۴	-	۴۴	۲۲/۷	۵۷
بیماری	۰/۶	-	۶/۷۷	-	-	-	۱۷
اعتیاد	-	-	۰/۳	-	۲۸/۸	-	۵/۸
اجبار خانواده	-	-	۱/۰۷	-	-	-	-
معلولیت	-	-	۲/۷۷	-	-	-	-
خشکسالی	-	-	۰/۶۱	-	-	-	-
تمایل شخصی	-	-	۱/۳۸	-	-	-	-
سایر	۱۲/۵	-	-	-	۱۵/۶	۴۱	۷/۶
بدون پاسخ	-	-	۱۴/۶۳	-	-	-	-

نمودار ۱۲. توزیع درصدی متکدیان برحسب دلایل آغاز تکدی‌گری

۱۵-۵. دلایل و انگیزه کمک‌کنندگان به متکدیان

تکدی‌گری به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی کنشی تعاملی است که به‌صورت رابطه‌ای دوطرفه بین متکدی و شخص کمک‌کننده تجلی پیدا می‌کند. بنابراین تا زمانی که فردی به‌عنوان بخشنده و رفتاری به‌عنوان کمک از فرد بروز نکند تکدی و تکدی‌گری معنا پیدا نمی‌کند. بسیاری بر این باورند برخی از ارزش‌ها و

سنت‌های جامعه ما مبنی بر دستگیری فقرا به‌خصوص در قالب آموزه‌های مذهبی بر گسترش دامنه روحیه تکدی‌گری و شمار متکدیان بسیار تأثیرگذار است. نظریه‌های فرهنگی نیز ثابت کرده است که جهت‌دهی ارزشی در اشاعه و گرایش کجروانه مؤثر است (ادهمی و دیگران، ۱۳۸۹).

بنابراین در این بخش سعی می‌شود با روش فراتحلیل برخی از مهمترین مطالعات، به بررسی دلایل افراد برای کمک به متکدیان پرداخته شود. داده‌های این بخش از بررسی سه پژوهش که به مطالعه نگرش شهروندان درباره تکدی پرداخته‌اند، به‌دست آمده است.^۱

جدول ۱۷ و نمودار ۱۳ توزیع فراوانی و درصد دلایل کمک مردم به متکدیان را نشان می‌دهد، همان‌طور که مشاهده می‌شود در هر سه پژوهش، بیش از ۶۰ درصد افراد کمک‌کننده به متکدیان از سر دلسوزی و از روی ترحم به متکدیان کمک می‌کنند. این درحالی است که در پژوهش اول ۲۱/۸ درصد افراد، در پژوهش دوم ۱۹/۸ درصد افراد و در پژوهش سوم ۱۱/۱ درصد به علت توصیه‌های مذهبی و درواقع به‌عنوان صدقه به متکدیان کمک می‌کنند.

جدول ۱۶. توزیع فراوانی و درصد دلایل کمک مردم به متکدیان

دلایل کمک به متکدیان		پژوهش اول (۱۳۸۷)		پژوهش دوم (۱۳۸۸)		پژوهش سوم (۱۳۸۸-۱۳۸۷)	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
از روی دلسوزی و ترحم		۶۶۱	۶۲	۷۹۵	۶۷/۵	۳۵	۶۹/۴
به‌عنوان صدقه / توصیه مذهبی		۲۳۲	۲۱/۸	۲۳۳	۱۹/۸	۵	۱۱/۱
کمک به نیازمندان واقعی		-	-	-	-	۱۰	۱۹/۴
برای رهایی از اصرار متکدیان		۱۰۴	۹/۸	۸۴	۷/۱	-	-
دلیل تراشی متکدیان		۳۱	۲/۹	۳۹	۳/۳	-	-
سایر		۳۸	۳/۶	۱۴	۱/۲	-	-
بی‌جواب		۳۴	-	۱۳	-	-	-
جمع		۱۱۰۰	۱۰۰	۱۱۹۱	۱۰۰	۵۰	۱۰۰

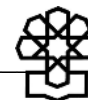
۱. این سه پژوهش عبارتند از: پژوهش اول: نظرسنجی از شهروندان تهرانی درباره ساماندهی متکدیان که توسط احمد غیاثوند به سفارش معاونت اجتماعی شهرداری تهران در سال ۱۳۸۷ به‌صورت پیمایش در بین ۱۱۰۰ نفر از شهروندان تهرانی انجام شده است. پژوهش دوم: بررسی نگرش شهروندان تهرانی درباره طرح ساماندهی متکدیان که توسط احمد غیاثوند در سال ۱۳۸۸ در بین ۱۲۰۰ نفر از شهروندان تهرانی به صورت پیمایشی انجام شده است. پژوهش سوم: بررسی عوامل مؤثر بر تمایل متکدیان شهر تهران به ترک تکدی‌گری که توسط جمال ادهمی و همکاران در سال ۱۳۸۸ در بین ۳۵۰ متکدی و ۵۰ کمک‌کننده تهرانی به‌صورت پیمایشی انجام شده است.

نمودار ۱۳. توزیع فراوانی و درصد دلایل کمک مردم به متکدیان

۶. جمع‌بندی یافته‌های آماری و بررسی مطالعات انجام شده در ایران

در این بخش از گزارش به ترسیم سیمای تکدی‌گری در ایران با استفاده از آمارهای جمع‌آوری شده توسط وزارت کشور و فراتحلیل مهمترین پژوهش‌های انجام شده در ایران پرداخته شد. توزیع متکدیان به تفکیک استان نشان می‌دهد که همواره در طول سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۹ بیشترین متکدیان دستگیر شده در یکی از استان‌های هرمزگان، خراسان رضوی، استان فارس و سیستان و بلوچستان بوده است. این درحالی است که آمار استان تهران فقط برای یک نیمسال موجود بوده که بدون شک یکی از استان‌ها دارای بیشترین متکدیان است. در مورد استان تهران باید اشاره داشت که به‌عنوان پایتخت کشور مهاجرپذیرترین استان کشور است و همواره پذیرای سیل عظیم جمعیت مهاجر بیکار از روستاها و شهرهای کوچک است که به امید یافتن شغل و کسب درآمد راهی تهران شده و در نهایت عده زیادی از آنها به تکدی‌گری روی می‌آورند. استان خراسان رضوی نیز احتمالاً به‌دلیل وجود اماکن مذهبی و تردد جمعیت زیاد مسافر و زائر گدایان را به طمع کسب درآمد به‌خود جذب می‌کند، هرچند همجواری با کشورهای محروم و بحران‌زده پاکستان و افغانستان و ورود اتباع بیگانه را نیز نباید نادیده گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد تکدی‌گری در ایران پدیده‌ای مردانه است و درصد کمی از متکدیان را زنان تشکیل می‌دهند. این تفاوت آمار متکدیان زن و مرد و بیشتر بودن تعداد مردان متکدی را می‌توان این‌گونه تبیین کرد که براساس تقسیم کار سنتی جامعه هنوز مردان نان‌آور خانه محسوب می‌شوند. ضمن اینکه همچنان در میان بسیاری از قشرهای جامعه ایران کار بیرون از خانه برای زن‌ها قبیح به‌شمار می‌آید و بر همین اساس بیکاری مردان و نداشتن درآمد، آنها را بیشتر به سمت تکدی‌گری سوق می‌دهد.

(منتظر قائم، ۱۳۸۶: ۳۴). متکدیان عموماً میانسال، پیر و متأهل هستند هرچند که در سال‌های اخیر، بررسی فرآیند پدیده مذکور نشان از افزایش نسبت گروه‌های سنی زیر ۳۰ سال در جامعه متکدیان دارد. این رقم از ۹/۱ درصد در سال ۱۳۷۰ حدود ۴۰ درصد در سال ۱۳۸۷ رسیده است. در پژوهش‌های دهه هفتاد فوت همسر یکی از دلایل اصلی تکدی‌گری بوده است، اما در پژوهش‌های دهه هشتاد نقش طلاق در این زمینه برجسته‌تر شده است. از نظر تحصیلات نیز گرچه بیشتر متکدیان بیسوادند، اما نرخ بیسوادی متکدیان با گذشت زمان به سرعت کاهش پیدا کرده است و حجم نسبتاً زیادی از متکدیان را افراد باسواد تشکیل می‌دهند. از نظر سلامت جسمی متکدیان نیز پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بیش از نیمی از افراد متکدی سالم هستند و تنها درصد کمی از آنها بیمار یا معلول هستند و این به‌خصوص در پژوهش‌های متأخر بیشتر مشهود است. بجز پژوهش‌هایی که در آذربایجان غربی و کرمانشاه (غیر از کلان‌شهرهای تهران و مشهد) انجام شده و اکثریت متکدیان بومی همان استان هستند در بقیه پژوهش‌ها اکثر متکدیان مهاجر بوده‌اند و فقط درصد کمی از متکدیان بومی هستند. متکدیان مهاجر دلایل مختلفی برای مهاجرت خود اظهار کرده‌اند که مشهودترین آنها فقر و بیکاری در مبدأ و تلاش برای جستجوی کار در مقصد بوده است. اکثر متکدیان قبل از اینکه دست به تکدی بزنند دارای شغل بوده‌اند و درصد کمی از آنها از ابتدا هیچ شغلی نداشته‌اند. در مورد دلایل آغاز تکدی‌گری علت‌های زیادی ابراز شده که بیشترین اینها بیکاری، کهولت، ازکارافتادگی، فقر و نداری بوده‌اند.

۷. نتایج بحث گروهی متمرکز

به‌منظور بررسی وضعیت تکدی‌گری در ایران خصوصاً از نظر دست‌اندرکاران و دستگاه‌های متولی امر تکدی‌گری، جلسه‌ای با مشارکت نمایندگان معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، سازمان خدمات و رفاه شهرداری، سازمان بهزیستی و کارشناسان مرکز پژوهش‌ها برگزار شد و مقوله تکدی‌گری از زوایای مختلف بررسی شد. برخی از مهمترین موضوعات مطرح شده در جلسه به‌شرح زیر است:

۷-۱. سیمای متکدیان

همه شرکت‌کنندگان به این نکته اذعان داشتند که در شرایط امروز جامعه ایران تکدی‌گری دامنه و گستره زیادی پیدا کرده و چهره شهرها خصوصاً کلان‌شهرهای ما را مخدوش کرده است. از نظر عموم شرکت‌کنندگان گذشته از گسترش دامنه تکدی‌گری، از نظر سنی نیز افراد با سنین کمتر هم در میان متکدیان به‌وفور دیده می‌شود. به عبارت دیگر متکدیان که زمانی عموماً افراد سالخورده بودند امروزه متشکل از گروه‌های سنی مختلف خصوصاً افراد جوان و حتی کودک است. از نظر جنسی نیز

زنان بسیاری به جرگه متکدیان، پیوسته‌اند. از نظر وضعیت سلامت جسمانی نیز عموم متکدیان افرادی سالم هستند و مشکلی جسمی ندارند. نکته مهم دیگری که برخی از شرکت‌کنندگان در این زمینه به آن اشاره می‌کردند ورود متکدیان از کشورهای خارجی خصوصاً همسایگان شرقی است که بعضاً با ویزای زیارت هم وارد کشور می‌شوند و به همین دلیل مقابله با آن دشوار می‌شود.

۷-۲. سازمان‌یافتگی تکدی‌گری

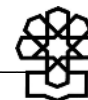
از نظر عموم شرکت‌کنندگان در جلسه در بسیاری از مواقع ما با سازمان‌یافتگی تکدی‌گری روبرو هستیم. شرکت‌کنندگان بر این نکته تأکید داشتند که گروه‌هایی سازمان‌یافته به‌صورت مافیایی متکدیان را راهبری می‌کنند و در بیشتر مواقع متکدیان مزدبگیر این گروه‌های مافیایی هستند. به همین دلیل هم زمانی که شهرداری و یا پلیس برای برخورد با آنها وارد عمل می‌شود از طریق پیام کوتاه و یا تلفن همراه به‌راحتی همدیگر را مطلع می‌کنند.

۷-۳. درآمد متکدیان

شرکت‌کنندگان به اجماع بر این نظر تأکید داشتند که درآمد متکدیان زیاد است. از نظر بسیاری از آنها این درآمد در بیشتر مواقع از درآمد یک کارمند یا کارشناس یک دستگاه دولتی و حتی خصوصی بیشتر است. یکی از شرکت‌کنندگان با محاسبه‌ای سرانگشتی نشان می‌داد که درآمد روزانه آنها گاه بالای صد هزار تومان است. ایشان اشاره می‌کردند که تکدی‌ای که سر یک چهارراه شلوغ که روانه محل تردد هزاران اتومبیل است مشغول به تکدی‌گری است، روزانه می‌تواند مقادیر متنابهی پول کاسب شود، زیرا اگر از میان این حجم اتومبیل که دقایقی را پشت چراغ قرمز معطل می‌شوند صرفاً ۳۰۰ اتومبیل به متکدی کمکی ۲۰۰ تومانی کند روزانه درآمدی معادل ۶۰ هزار تومان و ماهیانه نزدیک به ۱ میلیون و ۸۰۰ هزار تومان خواهد داشت و این درآمد از درآمد بسیاری از اقشار جامعه بیشتر است. یکی دیگر از شرکت‌کنندگان اشاره داشت که همکارانش بارها با متکدیانی روبرو شده‌اند که مقدار متنابهی پول به همراه داشته است. نامبرده از همکارانش نقل‌قول می‌کرد که به بسیاری از متکدیان پیشنهاد کار خوب داده شده است ولی قبول نکرده‌اند.

۷-۴. تفکیک کودکان کار و خیابان از متکدیان

عموم شرکت‌کنندگان تأکید داشتند که ضرورت دارد که کودکان کار و خیابان از متکدیان جدا شده و مورد توجهی ویژه قرار گیرند. از نظر این دسته از افراد اگر بتوان کودکان کار و خیابان را از

متکدیان جدا کرد و اعتبار کافی برای جمع‌آوری و ساماندهی آن اختصاص داد از ورود آنها به جریان تکدی‌گری ممانعت به عمل آمده است.

۵-۷. مسائل و مشکلات در زمینه مقابله با تکدی‌گری

در این زمینه شرکت‌کنندگان به موضوعات مختلفی اشاره می‌کردند. یکی از مسائل مهم این حوزه که اجماعی تام در مورد آن وجود داشت نبود نظام اطلاعات و آمار است. علیرغم تأکید مصوبه شورای عالی اداری بر تهیه این نظام به تولیت وزارت کشور هنوز یک نظام آماری مدون و مشخصی در این زمینه وجود ندارد و در حال حاضر نمی‌دانیم چه تعداد متکدی در کشور وجود دارد. مسئله دیگر نبود هماهنگی میان دستگاه‌های متولی است. به این معنا که رابطه تنگاتنگی میان دستگاه‌ها وجود ندارد و به همین دلیل مسائل و مشکلاتی را به وجود می‌آورد. عدم اختصاص بودجه کافی به این حوزه، یکی دیگر از مسائلی بود که نمایندگان دستگاه‌های اجرایی متولی به آن اشاره داشتند. البته برخی از شرکت‌کنندگان نیز به مسئله ناکافی بودن قوانین و مقرارت در این زمینه اشاره می‌داشتند که البته منظور نبود قانون درخصوص چگونگی ورود به مسئله جمع‌آوری متکدیان بود. مسئله دیگری که شرکت‌کنندگان بر آن تأکید داشتند بازگشت دوباره متکدیان جمع‌آوری شده و حتی توانمند شده به جرگه متکدیان است. خصوصاً که نظام آماری در این زمینه وجود ندارد و به همین دلیل سوابق متکدیان ثبت و ضبط نمی‌شود.

۶-۷. علت‌شناسی تکدی‌گری

از نظر برخی از شرکت‌کنندگان در جلسه تکدی‌گری تبدیل به یک مسئله اجتماعی شده است و لذا برای مقابله با آن باید رویکردی اجتماعی اتخاذ کرد. به این معنا که باید بسترهای اجتماعی که تولیدکننده تکدی‌گری است را از میان برداشت. شرکت‌کنندگان به اجماع اذعان داشتند که رابطه تنگاتنگی میان بیکاری و تکدی‌گری وجود دارد. بنابراین تا زمانی که نرخ بیکاری در حد بالایی وجود داشته باشد همچنان شاهد گسترش این پدیده خواهیم بود. در کنار این عامل موارد دیگری همچون اعتیاد، بیماری و سالخوردگی را اضافه کرد. البته عموماً بر این نکته تأکید داشتند که تا زمانی که درآمد کارهای پیشنهادی به متکدیان و همچنین حمایت‌های مالی از آنها کمتر از درآمد روزانه‌شان از تکدی‌گری باشد نمی‌توان چندان به از میان برداشتن این پدیده دلخوش بود.

۷-۷. چگونگی مواجهه با تکدی‌گری

از نظر شرکت‌کنندگان حل ریشه‌ای مسئله تکدی‌گری عموماً در از میان برداشتن ساختارهایی است که موجود و مولد این پدیده است. در کنار این اقدام لازم است که بودجه کافی در اختیار دستگاه‌های متولی گذاشته شود، مقوله کودکان خیابانی و کار از متکدیان متمایز شود و توجه ویژه‌ای به این دسته از افراد شود، زیرا اینها در آینده‌ای نه‌چندان دور به جرگه متکدیان وارد خواهند شد و با تشکیل خانواده این وضعیت را تشدید خواهند کرد. البته این نکته قابل تذکر است که در مورد کودکان کار و خیابان ضروری است که خانواده‌هایشان نیز مورد توجه قرار گیرند. به عبارت دیگر توانمندسازی خانواده‌ها مد نظر قرار گیرد.

۸. اقدامات قانونی انجام شده درخصوص مبارزه با تکدی‌گری در ایران

سابقه اقدامات و فعالیت‌های قانونی در زمینه مبارزه با تکدی در ایران به سال‌های قبل از انقلاب اسلامی برمی‌گردد. اولین توجه قانونی به پدیده تکدی‌گری در قانون بلدیه مصوب ۲۰ ربیع‌الثانی ۱۳۲۵ قمری بازمی‌گردد که در فصل اول (قواعد کلیه) ذیل بند «۲» در جزء «۵» «مراقبت در رفع تکدی و تأسیس دارالمساکین و دارالعجزه و مریض‌خانه‌ها و امثال آن» را ازجمله امور محوله بلدیه دانسته است.

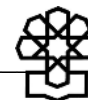
پس از آن در قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۴ ذی‌القعدة ۱۳۲۵ در جزء «۴» ماده (۲۲۱ چهارم) دستگیر کردن فراری‌ها و رفع و منع از تکدی ازجمله وظایف مجلس بلوکی عنوان و تکدی‌گری به نوعی ممنوع شد. متعاقب آن به‌موجب جزء «۷» ماده (۴) قانون انتخابات مجلس شورای ملی، مصوب ۲۸ شهر شوال‌المکرم مطابق ۲۹ میزان ۱۳۲۹ قمری «متکدیان و اشخاصی که به وسایل بی‌شرفانه تحصیل معاش می‌نمایند» از حق انتخاب محروم شدند.

در قانون نظامنامه بلدیه مصوب کمیسیون داخله مجلس شورای ملی مورخ ۶ خردادماه ۱۳۰۹ در جزء «۱۶» ماده (۲۹) «جلوگیری از تکدی و واداشتن متکدیان به کارهای صنعتی» ازجمله وظایف انجمن بلدی شمرده شد.

متعاقب آن در قانون مدنی مصوب فروردین‌ماه ۱۳۱۴ شمسی در ماده (۱۳۱۳) «شهادت اشخاص ولگرد و کسانی که تکدی را شغل خود قرار دهند» پذیرفته نشد.

در سال ۱۳۲۸ در قانون تشکیل شهرداری‌ها و انجمن شهرها و قصبات، مصوب ۴ مردادماه نیز دوباره در ماده (۳۹) «جلوگیری از تکدی و واداشتن گدایان به کارهای صنعتی و غیره» ازجمله وظایف شهرداری‌ها قلمداد شد.

در اسفندماه ۱۳۳۳ قانون «وصول عوارض از بنزین به‌منظور کمک به مستمندان» به تصویب

مجلس شورای ملی رسید که مطابق آن مقرر شد برای «تأمین اعتبار خاصی برای کمک به مستمندان و به‌کار گماردن آنها از تاریخ ۶ آذرماه مبلغ بیست دینار از هر لیتر بنزین مصرف داخلی کشور توسط شرکت ملی نفت ایران وصول و برطبق آیین‌نامه‌ای که توسط وزارت کشور تنظیم و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد برای منظور فوق مصرف گردد». به‌موجب تبصره «۲» این قانون نیز دولت مکلف شد «از تاریخ تصویب این قانون تا ۶ ماه کلیه اشخاصی را که با تکیه امرارمعاش می‌نمایند جمع‌آوری کرده و آنها را طبق آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد در هر نقطه که صلاح بداند به‌کار وادار نماید».

در سال ۱۳۴۷ در برنامه عمرانی چهارم مصوب ۱۳۴۷/۵/۸ کمیسیون برنامه مجلسین در فصل هیجدهم (بهداشت و بهداری) در جز «۳» بند «ز» رفاه و ناتوانی گروه‌های خاص که شامل گدایان نیز می‌شد مد نظر قرار گرفت. همچنین عنوان شد که «در مورد گدایان مقررات مربوط به منع و جلوگیری از تکیه با تأکید بیشتری اجرا و با توسعه و تکمیل کارگاه‌های حرفه‌ای ۱۶ اردوی کار، کوشش خواهد شد که کلیه گدایان قادر به‌کار اشتغال یابند».

در سال ۱۳۵۱ در قانون گذرنامه مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰ گدایانی که در خارج از ایران تکیه‌گری کنند از داشتن گذرنامه منع شدند.

در برنامه پنجم عمرانی کشور (مصوب ۱۳۵۲/۳/۲۳ کمیسیون برنامه مجلسین) ذیل بخش خدمات رفاهی در قسمت هدف‌های اساسی تأمین قسمتی از حداقل نیازمندی‌های اساسی، گروه‌هایی همچون متکدیان الزام شد و وزارت کشور متولی آن شد همچنین مقرر شد که برای متکدیان «ساختمان کانون‌های کارآموزی موجود» تکمیل و به آنها «آموزش سواد و حرفه» داده شود.

در بعد از انقلاب در قانون اصلاح موادی از قانون مدنی مصوب سال ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی نیز دوباره شهادت متکدیان پذیرفته نشد.

در سال ۱۳۷۱ در آیین‌نامه اجرایی چگونگی تشخیص نیاز مددجویان و مصرف اعتبار برنامه کارآموزی و بازپروری اجتماعی سازمان بهزیستی کشور زنان متکدی به نوعی مورد حمایت سازمان بهزیستی واقع شدند.

در قانون بودجه سال ۱۳۷۵ کل کشور در تبصره «۷» در ردیف ۵۰۳۲۷۷ قسمت چهارم قانون، جهت مبارزه با پدیده تکیه و جلب، نگهداری، آموزش و کارآموزی متکدیان حرفه‌ای، اعتبار در نظر گرفته شد و اعتبار یاد شده توسط سازمان برنامه و بودجه، حسب وظایف مربوط، به وزارت کشور و سازمان بهزیستی کشور تخصیص داده شد.

در قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب خردادماه ۱۳۷۵ در ماده (۲۱۵) دوباره تکیه‌گری جرم شناخته شد. قانون اشعار داشت که «هرکس تکیه یا کلاشی را پیشه

خود قرار داده باشد و از این راه امرارمعاش کند یا ولگردی نماید به حبس از یک تا سه ماه محکوم خواهد شد و چنانچه با وجود توان مالی مرتکب عمل فوق شود علاوه بر مجازات مذکور کلیه اموالی که از طریق تکی و کلاشی به دست آورده است مصادره خواهد شد» همچنین در ماده (۲۱۶) عنوان شد که «هرکس طفل صغیر یا غیررشدیدی را وسیله تکی قرار دهد یا افرادی را به این امر بگمارد به سه ماه تا دو سال حبس و استرداد کلیه اموالی که از این طریق به دست آورده است محکوم خواهد شد».

در سال ۱۳۷۸ در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸ نیز دوباره در ماده (۱۵۵) از جمله شرط پذیرش شاهد «عدم اشتغال به تکی و ولگردی» عنوان شد.

در سال ۱۳۷۸ نیز شورای عالی اداری در هشتاد و دومین جلسه مورخ ۱۵ اردیبهشت ماه، بنا به پیشنهاد مشترک معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه وقت، سازمان امور اداری و استخدامی وقت و وزارت کشور به منظور اصلاح ساختار و ایجاد هماهنگی در فعالیت دستگاه‌های اجرایی و ارتقای کارایی و بهبود روش‌های مربوط به مبارزه با تکی و جمع‌آوری، شناسایی و تعیین وضعیت افراد بی‌سرپرست، گمشده، متواری، در راه مانده و موارد مشابه و همچنین تنظیم وظایف دستگاه‌های عمومی و دولتی مصوبه‌ای را در این مورد تصویب کرد که دارای ۱۵ ماده و سه تبصره و ۸ بند است و در آن علاوه بر تعریف، شرح وظایف و عملکرد دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط، تمهیداتی نیز برای تأمین اعتبارات لازم در قانون بودجه کل کشور برای مدت پنج سال از زمان تصویب و اجرای طرح پیش‌بینی شده است.

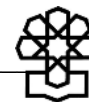
مطابق مصوبه فوق‌الذکر، دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیل براساس شرح وظایف و عملکرد سازمانی خود به شرح زیر موظف به اجرای مصوبه و همکاری لازم با سایر دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط شدند.

۱. شهرداری‌ها: ایجاد و تجهیز و راه‌اندازی مجتمع‌های نگهداری موقت در شهرهای بالای ۵۰۰ هزار نفر جمعیت و شهرهای واجد شرایط به تشخیص استاندار و همچنین شناسایی و جمع‌آوری و تحویل افراد مشمول با همکاری و هماهنگی نیروی انتظامی و سازمان بهزیستی.

۲. فرمانداری‌ها: تعیین مسئول مجتمع نگهداری موقت، تحویل و نگهداری موقت، شناسایی وضعیت، گروه‌بندی و تعیین تکلیف افراد موضوع این مصوبه.

۳. دستگاه قضایی (دادگستری): صدور با رأی قضایی برای هریک از افراد موضوع مصوبه که از طریق مسئول مجتمع معرفی می‌شوند و همچنین تعیین قاضی برای استقرار در مجتمع.

۴. سازمان بهزیستی: تحویل افراد بی‌سرپرست، ناتوان و معلول و سالمندان نیازمند و

نگهداری در مکان مناسب و تحت آموزش قرار دادن آنها و همچنین پوشش‌های حمایتی لازم تا زمان ایجاد شرایط و زمینه مناسب برای بازگشت آنان به زندگی عادی و تأمین کادر متخصص در مجتمع‌ها از طریق به‌کارگیری پرسنل ثابت و موجود آن سازمان.

۵. کمیته امداد امام خمینی (ره): موظف است ضمن هماهنگی با مسئول مجتمع، پوشش حمایتی و هدایتی لازم را برای افراد نیازمند، گمشده، متواری و درمانده برقرار کند و شرایط و زمینه بازگشت آسان به زندگی عادی را فراهم کند.

۶. وزارت کار و امور اجتماعی: موظف است افراد مستعد و دارای توان کار موضوع این مصوبه را که از طرف مجتمع یا کمیته امداد امام (ره)، سازمان‌های بهزیستی و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی معرفی می‌شوند، به‌طور رایگان تحت پوشش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مناسب قرار دهد و برای تأمین اشتغال متکدیانی که دوره‌های مربوط را طی کرده، برنامه‌ریزی اجرایی لازم را از طریق مراکز کاریابی و صندوق فرصت‌های شغلی به‌عمل آورد.

۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور: موظف است برای تأمین اعتبارات مورد نیاز اجرای طرح، اقدام لازم را به‌عمل آورد.

۸. نیروی انتظامی: همکاری با شهرداری به‌منظور شناسایی و جمع‌آوری و تحویل افراد موضوع به مجتمع نگهداری موقت و همچنین همکاری با وزارت کشور در تهیه و جمع‌آوری اطلاعات مربوط به سوابق متکدیان به‌منظور تهیه پایگاه اطلاعاتی.

۹. سازمان صداوسیما: اقدامات فرهنگی - تبلیغی برای توجیه جامعه با تبعات مختلف تکدی و جلب مشارکت مردم و مبارزه با پدیده تکدی.

۱۰. استانداری‌ها: تشکیل ستادهای استانی طرح شناسایی، جمع‌آوری و ساماندهی متکدیان با حضور دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط برای هماهنگی و نظارت بر عملکرد آنها، تهیه گزارش ادواری (سه‌ماهه - سالیانه) از فعالیت و عملکرد ستاد استانی و ارائه به وزارت کشور، تهیه بانک اطلاعاتی و آماری مربوط به متکدیان در استان براساس فرم‌ها و جداول ارسالی ازسوی وزارت کشور.

۱۱. وزارت کشور: تهیه پایگاه اطلاعاتی متمرکز ثبت و دستیابی.

از آنجا که اجرای مصوبه شورای عالی اداری، مستلزم برنامه‌ریزی و ایجاد هماهنگی و ارتباط بین دستگاه‌ها و سازمان‌های عضو بود، وزارت کشور اقدام به تشکیل «ستاد مرکزی» در این وزارتخانه کرد و به‌منظور پیگیری اموری چون تهیه و تنظیم دعوتنامه و صورتجلسه، بخشنامه‌ها و ابلاغیه‌ها، آیین‌نامه‌ها و طرح‌ها، استعلام‌ها، برگزاری نشست‌ها و جلسات و همایش علمی، اجرایی، دبیرخانه ستاد مرکزی در دفتر امور اجتماعی وزارت کشور تشکیل شد (بی‌تا، ۱۳۸۷: ۲۸-۳۳).

در سال ۱۳۷۹ در بند «ن» تبصره «۱۰» قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور برای جمع‌آوری و نگهداری متکدیان و افراد ولگرد و... اعتبار در نظر گرفته شد.

در آیین‌نامه اجرایی ماده (۷۰) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران «تهیه و پیشنهاد طرح جمع‌آوری و ساماندهی متکدیان خیابانی و افراد ولگرد و بی‌سرپرست» تکلیف شد.

در سال ۱۳۸۰ مطابق قانون بودجه سال ۱۳۸۰ نیز اعتباراتی برای «جمع‌آوری و نگهداری متکدیان و افراد ولگرد و سرگردان و کودکان خیابانی در سطح شهرها» در نظر گرفته شد. در همین سال در اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱ «جلوگیری از تکدی‌گری و واداشتن متکدیان به کار» تکلیف شد.

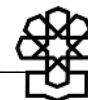
در سال ۱۳۸۲ هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۲/۳/۲۸ بنا به پیشنهاد شماره ۱۰۱/۱۰۷۶۹۵ مورخ ۱۳۸۱/۶/۱۶ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد تبصره «۱» ماده (۷۰) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - مصوب سال ۱۳۷۹ - آیین‌نامه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کارگروه‌های تخصصی را تصویب کرد که براساس آن جمع‌آوری و ساماندهی متکدیان، کودکان خیابانی و افراد ولگرد و بی‌سرپرست از جمله وظایف کارگروه یاد شده شد.

در سال ۱۳۸۴ هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۴/۳/۲۹ بنا به پیشنهاد شماره ۱۴۸۲۴/۱/۸ مورخ ۱۳۸۴/۲/۱۰ وزارت کشور و تأییدیه شماره ۴۱۰۹۲-۳۳ مورخ ۱۳۸۴/۳/۱۷ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد ماده (۵۵) قانون محاسبات عمومی کشور - مصوب سال ۱۳۶۶ - تصویب کرد که مبلغ پنج میلیارد (۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال از محل اعتبار ردیف ۵۰۳۰۰۱ (هزینه‌های پیش‌بینی نشده) قانون بودجه سال ۱۳۸۴ کل کشور، به‌منظور اجرای طرح ساماندهی متکدیان استان خراسان رضوی، در اختیار وزارت کشور قرار گیرد.

۹. مشکلات و مسائل مربوط به اجرای قوانین و مقررات مربوط به تکدی‌گری و

ارزیابی آن

همان‌طور که در مباحث قبل آمد براساس مصوبه شورای عالی اداری در جلسه مورخ ۱۳۷۸/۲/۱۵ یازده دستگاه مسئول رسیدگی به وضعیت متکدیان هستند، اما شواهد و قرائن نشان از آن دارد که تقریباً هیچ‌یک از سازمان‌های یاد شده متولی اصلی مبارزه با تکدی‌گری نیستند و هریک از سازمان‌ها موظف به انجام برخی اقدام‌ها در این زمینه شده است. به عبارت دیگر هریک از

سازمان‌ها یا دستگاه‌های یاد شده رسالت اصلی‌شان چیز دیگری است و مصوبه شورای عالی نیز وظایفی را برعهده آنها گذاشته است.

علاوه بر آن توجه به این نکته نیز ضروری است که سازمان‌هایی مثل کمیته امداد و سازمان بهزیستی نیز اساساً فاقد یک اداره یا دفتر رسیدگی به وضعیت متکدیان هستند و به ناگزیر متکدی نیز مددجویی است که همانند سایر مددجویان براساس سازوکارهای مشخصی تحت حمایت قرار می‌گیرد. بنابراین از این زاویه احتمالاً سیاست و برنامه مشخصی برای انجام وظایف محوله در این زمینه ندارند.

ذکر این نکته نیز ضروری است که در کل طی دهه‌های گذشته همواره مجموعه اقدام‌هایی درخصوص مبارزه با تکدی‌گری و رفع این معضل اجتماعی به‌عمل آمده است که به‌دلایل زیر چندان قرین موفقیت نبوده است:

۱. برخورد‌ها با مسئله تکدی‌گری غیرریشه‌ای، مقطعی، کوتاه‌مدت و بدون برنامه و صرفاً از طریق دولت انجام شده و همواره متکی به بودجه سالیانه کشور بوده است.

۲. فقدان تلقی واحدی از تکدی و متکدیان و وجود اختلاف نظر میان دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی: هر دستگاه و سازمان به تناسب وظایف و مأموریت سازمانی خود و از منظر محدود خویش به این پدیده می‌نگرد و مصادیق منطبق بر برداشت خود را از تکدی و مشمول مأموریت خود را در نظر می‌گیرد، ازاین‌رو بسیاری از مصادیق تکدی مشمول تعاریف هیچ‌یک از دستگاه‌ها و سازمان‌ها نمی‌شود و لاجرم بدون متولی باقی می‌ماند.

۳. تنوع و همچنین تفاوت گسترده در بین افراد متکدی (معلول، معتاد، بیمار، سالخورده، زنان و کودکان بی‌سرپرست، بی‌خانمان، اتباع خارجی و...)، امکان واگذاری تمامی امور مربوط به تکدی‌گری را به یک متولی واحد سلب می‌کند؛ بنابراین با توجه به بودجه، امکانات و فضای کاری متفاوت این ارگان‌ها و سازمان‌های متولی و همچنین سایر نارسایی‌های اداری، ایجاد هماهنگی میان این دستگاه‌ها و سازمان‌ها را در عمل با مشکل جدی روبرو می‌کند.

۴. پیچیدگی و گستردگی معضل: تردیدی نیست که رسیدگی و ساماندهی معضل تکدی‌گری به‌لحاظ ماهیت و گستردگی دامنه و ابعاد آن فرآیندی پیچیده، پرمشقت و وقت‌گیر است. مجموعه این مسائل باعث شده است که هریک از سازمان‌ها و دستگاه‌های ذیربط علیرغم وظیفه سازمانی به نحوی از ورود در این مسئله اجتناب ورزند و چندان مسئولیت‌پذیر نباشند.

۵. تعدد و تنوع عوامل مؤثر بر تکدی‌گری: بیکاری، فقر، حوادث غیرمترقبه منجر به بی‌خانمانی، بیماری مزمن و لاعلاج، انواع آسیب‌های اجتماعی و ذهنی، از دست دادن ولی، فقدان سرپرست مؤثر و گرفتار شدن در انواع آسیب‌های اجتماعی و بعضاً منافع سوداگرانه و استفاده‌های پوششی

شیادان از ظاهر تکدی و... مجموعه عواملی است که زمینه بروز و تشدید تکدی‌گری را در جامعه پدید می‌آورند که به دلیل تکرر در نوع و ماهیت امکان مقابله همه‌جانبه با آن را محدود می‌سازد.

۶. فقدان اعتبارات لازم: علیرغم اینکه برطبق مصوبه شورای عالی اداری برای ساماندهی متکدیان در قانون بودجه کل کشور مبالغی تحت عنوان اعتبارات عمرانی و جاری پیش‌بینی شده است، با این حال هنوز عموم دستگاه‌ها و سازمان‌های ذیربط بودجه تخصیصی را ناکافی و ناکارآمد می‌دانند.

۷. وجود متولیان متعدد برای امر ساماندهی: این امر بعضاً منجر به شانه خالی کردن از مسئولیت‌های محول و فرار آنها از وظایف محول می‌شود.

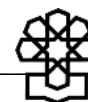
۸. مشکل متولیان اتباع بیگانه: از دیگر مشکلات قانونی پیش رو برای رسیدگی و ساماندهی متکدیان اتباع بیگانه (به‌ویژه افغان‌ها و پاکستانی‌ها) است که خیل عظیمی از متکدیان به‌ویژه در استان‌های مرزی کشور را شامل می‌شوند (حاجیان، ۱۳۸۷: ۶۱-۶۳).

در مجموع باید یادآور شد که گرچه هریک از موارد گفته شده بر موفقیت یا عدم موفقیت مقابله تکدی‌گری تأثیرگذارند، اما به نظر می‌رسد که به دلیل وجود برخی شرایط ساختاری حتی اگر نقیصه‌های یاد شده نیز مرتفع شود چندان نمی‌توان به از میان رفتن ریشه‌ای تکدی‌گری امیدوار بود.

در مورد قوانین نیز باید اشاره داشت که گرچه قوانین موجود از کفایت لازم برخوردار نیستند و در برخی زمینه‌ها احتمالاً مسائل و مشکلاتی وجود دارد از جمله اینکه قانون تکدی‌گری را جرم دانسته، اما متکدیان در قالب‌های دیگری مثل دستفروشی، گل‌فروشی و... اقدام به تکدی‌گری می‌کنند و یا مکانیسم‌های قانونی خیلی دقیق برای سازوکارهای جمع‌آوری متکدیان وجود ندارد اما به دلیل اینکه تکدی‌گری تبدیل به یک مسئله اجتماعی شده است تصویب قوانین جدید هم چندان مشکلی را در این زمینه حل نخواهد کرد.

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

گزارش پیش رو درصدد بود تا به بررسی پدیده تکدی‌گری در جامعه ایران بپردازد و ضمن نشان دادن انواع و ابعاد مختلف پدیده مورد نظر به این پرسش که افراد تحت چه شرایطی و چگونه دست به تکدی می‌زنند، پاسخ گوید. همان‌طور که گفته شد تکدی‌گری شامل همه پدیده‌هایی می‌شود که به قصد دریافت کمک از دیگران خارج از مجاری قانونی و عرفی در سطح جامعه بروز می‌یابند که از آن جمله می‌توان به گدایی ثابت و سیار، تمارض به بیماری‌های لاعلاج جسمی و روانی، فالگیری،

رمالی، دعانویسی، نوازندگی سرچهارراه‌ها، فروش تنقلات، اظهار بیکاری، بی‌پناهی و یا سرپرستی کودکان خردسال و بسیاری از موارد دیگر اشاره کرد.

آمارهای جمع‌آوری شده توسط وزارت کشور بین سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۹ نشان می‌دهد در مجموع ۱۰۷۱۳۷ نفر متکدی جمع‌آوری شده که از این تعداد، ۶۸/۲۱ درصد معادل ۷۳۰۷۴ نفر مرد و ۳۱/۷۹ درصد معادل ۳۴۰۶۳ نفر زن هستند. از لحاظ توزیع متکدیان به تفکیک استان نیز همواره در طول سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۹ بیشترین متکدیان دستگیر شده در یکی از استان‌های هرمزگان، خراسان رضوی، استان فارس و سیستان و بلوچستان و تهران سکونت داشته‌اند. تهران به‌عنوان پایتخت کشور مهاجرپذیرترین استان کشور است و خراسان رضوی نیز شاید به‌دلیل وجود اماکن مذهبی و تردد جمعیت زیاد مسافر و زائر، گدایان را به طمع کسب درآمد به‌خود جذب می‌کند، هرچند همجواری با کشورهای محروم و بحران‌زده پاکستان و افغانستان و ورود اتباع بیگانه را نیز نباید نادیده گرفت.

نتایج فراتحلیل و جلسه بحث گروهی متمرکز نشان می‌دهد که در کل تکدی‌گری در ایران بیشتر پدیده‌ای مردانه است و زنان حجم کمی از متکدیان را تشکیل می‌دهند. بنابراین نقش نان‌آوری مردان در فرهنگ ایرانی را می‌توان در پدیده‌ای چون تکدی‌گری نیز مشاهده کرد. به‌لحاظ عینی نیز عموم متکدیان افرادی میانسال و بالاترند، اما نکته مهم در این زمینه روند رو به افزایش متکدیان جوان به تکدی‌گری است. گذشته از آن هرچند که حجم نسبتاً زیادی از متکدیان را افراد بیسواد تشکیل می‌دهند، ولی در دهه اخیر از میزان متکدیان بیسواد کم شده است. با این‌حال باید توجه داشت که هنوز هم بیسوادی و نداشتن مهارت‌های لازم برای کار عاملی مهم در گرایش به تکدی‌گری است. از این‌رو سازمان‌ها و نهادهای متولی امر آموزش عمومی و مهارتی در این خصوص وظیفه‌ای خطیر دارند.

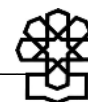
نکته مهم دیگری که اشاره بدان ضروری است، روند رو به افزایش متکدیان مجرد به خیل متکدیان است. پژوهش‌های مورد بررسی و نتایج بحث گروهی متمرکز نشان می‌دهد که در دهه اخیر حجم متکدیان مجرد از کل متکدیان افزایش یافته است. این امر دربردارنده نکات مهم و قابل تأملی است. به این معنا که احتمالاً برخی از مجردها بیکارانی بوده‌اند که به‌دلیل نبود کار و از روی اجبار به تکدی‌گری روی آورده‌اند یا اینکه اساساً تکدی‌گری در جامعه ایران تبدیل به یک حرفه شده است. حرفه‌ای که اتفاقاً عواید بسیار زیادی دارد که با بسیاری از مشاغلی که افرادی با مهارت‌های پایین اشتغال می‌کنند قابل مقایسه نیست. به‌نظر می‌رسد احتمال دوم بیشتر قرین به صحت باشد، زیرا علیرغم قبح اجتماعی تکدی‌گری، آن هم برای جوانان، به‌نظر باید تکدی‌گری جوانان منطقی عقلایی داشته باشد. یعنی بسیاری از افراد با رویکرد منطقی و عقلانی صرف به تکدی‌گری به‌عنوان حرفه‌ای پردرآمد می‌نگرند.

گذشته از موارد یاد شده، اشتغال افراد سالم به تکدی‌گری نکته دیگری است که توجه به آن ضروری است، چرا که برخلاف نتایج پژوهش‌های دهه ۱۳۷۰ که نشان از معلولیت حجم کثیری از متکدیان دارد، در پژوهش‌های دهه ۱۳۸۰ نسبت متکدیان سالم به کل متکدیان افزایش یافته است. این رخداد را نیز می‌توان همانند ورود متکدیان جوان و مجرد به خیل متکدیان ناشی از نرخ بالای بیکاری جوانان دانست و همین‌طور به گسترش انگاره‌های حرفه‌ای معطوف به تکدی‌گری. خصوصاً که نتایج پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهد که فقر و بیکاری دو متغیر مهم در گرایش به تکدی‌گری هستند. علاوه بر آن حجم زیادی از متکدیان قبل از تکدی‌گری کارگر یا کشاورز بوده‌اند.

در کل نتایج فراتحلیل نشان از گسترش انگاره‌ای جدید در باب تکدی‌گری دارد که براساس آن تکدی‌گری نیز یک شغل و حرفه است. حرفه‌ای که اتفاقاً در بسیاری از موارد سود سرشاری دارد. به همین دلیل گذشته از افرادی که به دلیل فقر و نداری و یا از روی اجبار اقتصادی و برای کسب ضروریات زندگی به این کار روی می‌آورند، بسیاری از متکدیان تکدی‌گری را حرفه‌ای می‌دانند که سود سرشاری دارد و از گزند سازمان مالیاتی نیز مصون است و... البته این نگرش به تکدی‌گری در فضایی که حداقل دستمزد برای کارگران حدود ۳۵۰ هزار تومان است و در عین حال نرخ بیکاری در حد بالایی قرار دارد، نگرشی عقلانی است و براساس قواعد عقلانیت (البته عقلانیت ابزاری) قابل تبیین.

در کل شواهد و قرائن نشان از آن دارد که تکدی‌گری با خصوصیتی که شرحشان گذشت در جامعه ایران علت‌هایی اجتماعی دارد. بنابراین در وهله اول باید به اصلاح ساختارهایی پرداخت که چنین پدیده‌ای را بروز و ظهور می‌دهند. خصوصاً اگر به این نکته توجه شود که به لحاظ قانونی تکدی‌گری به نوعی جرم قلمداد می‌شود، چرا که براساس قوانین موجود اقدام به تکدی قدغن شده است. همان‌طور که اشاره شد بسیاری از متکدیان افرادی فقیر و بیکارند، بنابراین اصلاح ساختارهای اقتصادی و به تبع آن ایجاد اشتغال تأثیر بسیار مهمی در کاهش نرخ تکدی‌گری خواهد داشت. علاوه بر این از آنجا که بسیاری از متکدیان نیز افرادی از کارافتاده‌اند و یا از برخی معلولیت‌ها رنج می‌برند، بنابراین تقویت و گسترش نهادهای حمایتی برای بهبود وضعیت این دسته از متکدیان ضروری است. البته پرواضح است که نوع و میزان حمایت‌هایی که از این دسته از افراد به عمل می‌آید باید حداقل از میزان درآمدهایی که متکدیان به دست می‌آورند کمتر نباشد. با این وجود اگر تکدی‌گری را یک رابطه اجتماعی میان کمک‌گیرنده و کمک‌دهنده قلمداد کنیم، به نظر می‌رسد توجه به هر دو طرف این رابطه برای حل مشکل اساسی است.

در مورد طرف اول رابطه یعنی کمک‌گیرنده، باید به اصلاح ساختارهای اقتصادی پرداخت. ساختارهایی که در زمینه ایجاد اشتغال ناتوانند و پاسخگوی جمعیت فعال کشور نیست. بنابراین تا

زمانی که نرخ بیکاری در حد بالایی (نرخ بیکاری جوانان نزدیک ۳۰ درصد) است، چندان نمی‌توان به از میان رفتن این معضل امیدوار بود. نکته مهمتر در این زمینه آن است که صرف وجود شغل نمی‌تواند به از میان رفتن کامل مشکل مددبران باشد. اگر مشاغل زیادی هم در جامعه ایجاد شود اما درآمد آن شاغل در قیاس با درآمدی که افراد از تکدی‌گری به‌دست می‌آورند کمتر باشد باز مشکل سر جای خود خواهد بود. توجه داشته باشیم که درآمد بسیاری از متکدیان از درآمد بسیاری از اقشار جامعه بیشتر است. علی‌الخصوص اگر به این نکته توجه شود که برای بسیاری از متکدیان، تکدی‌گری حرفه‌ای نان و آبدار است و به همین دلیل هم بعضاً از پذیرفتن پیشنهادهای کاری طفره می‌روند. به بیان دیگر در مواجهه با این پدیده باید توجه داشته باشیم که متکدیان چندین دسته‌اند. برای متکدیان جوان و کسانی که نگاهی حرفه‌ای به تکدی‌گری دارند ایجاد اشتغال باید به‌صورتی باشد که درآمد مکفی برای آنان داشته باشد، با این وجود به‌دلیل اینکه تکدی‌گری برای این دسته از افراد حرفه‌ای پردرآمد و بدون دردسر است باز نمی‌توان انتظار داشت که همه آنان در صورت پیشنهاد کاری با درآمد مکفی، از تکدی‌گری دست بردارند. بخش دیگری از متکدیان؛ زنان، کودکان، افراد سالخورده و معلولند، برای این دسته از افراد حمایت‌های اجتماعی موضوعیت پیدا می‌کند. این دسته از افراد کسانی هستند که جدا کردنشان از خیل متکدیان نیازمند یک نظام تأمین اجتماعی کارآمد است. نظامی که بتواند نیازهای مالی آنان را در حد لازم برآورد سازد و آنان را از نظر درمانی تحت پوشش قرار دهد. البته در این خصوص توجه به این نکته ضروری است که حمایت‌های اجتماعی که درحال حاضر توسط نهادهایی چون کمیته امداد امام خمینی (ره) انجام می‌شود نه شمولیت دارد و نه اینکه آنقدر هست که بتواند ضروریات زندگی این دسته از متکدیان را برآورده سازد. خصوصاً اگر به یاد داشته باشیم که تکدی‌گری درآمد بسیار زیادی دارد و قبح اجتماعی آن برای بسیاری از افراد جامعه از میان رفته است.

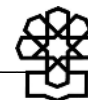
آن سوی دیگر پدیده تکدی‌گری کسانی هستند که به متکدیان کمک می‌کنند. پرواضح است که تا زمانی که کمک‌کنندگانی وجود نداشته باشند، تکدی‌گری حداقل به شکل امروزی‌اش به‌وجود نخواهد آمد. به بیان دیگر تکدی‌گری تعاملی است بین متکدی و کمک‌کننده. بنابراین گامی ضروری در این زمینه، تغییر نگرش جامعه نسبت این پدیده است. در جامعه ما عموم افراد، متکدیان را افرادی نیازمند می‌پندارند که شایسته ترحم هستند. نیازمندی که جور زمانه آنان را به چنین کار حقیری کشانده که عزت نفسشان را در مقابل هر روندهای قربانی می‌کنند و روزانه بارها و بارها، شاید به تعداد عابران، چنین مراسم قربانی‌سازی را اجرا می‌کنند. این درحالی است که متکدیان در این مراسم از ادبیات آیینی خاصی تبعیت می‌کند و از گفتارها و عبارت‌هایی بهره می‌گیرند که حس ترحم عابران را تحریک کنند و بدین طریق به مقصود خویش نائل شوند.

از این منظر تغییر نگرش جامعه، مقوله‌ای اساسی و مهم است که البته کاری دشوار، زمانبر و انرژی‌بر است. البته این سخن به معنای این نیست که افراد نباید به نیازمندان کمک کنند، بلکه ساماندهی کمک‌ها به شکلی است که موجب اخاذی نشود و ازسوی دیگر نیازمندان واقعی از کمک‌ها برخوردار شوند.

استفاده از ظرفیت‌های مدنی و مردمی (تشکل‌های مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد) برای چنین مقصودی حائز اهمیت است. البته در شرایط فعلی نهادهایی متولی جمع‌آوری کمک‌های این‌چنینی هستند اما بعضاً به دلیل بی‌اعتمادی به این نهادها (حداقل ازسوی بخشی از جامعه) و البته فرآیندهای بوروکراتیک این نهادها چندان نمی‌تواند به کارآمدی این نهادها امیدوار بود. اما اگر نهادهای مردمی در این حوزه فعال شوند می‌توانند در این زمینه راهگشا باشند. بنابراین کمک به شکل‌گیری نهادهای خیریه‌ای و تشکل‌های مردم‌نهاد می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت سازمان‌یافته مردم در این زمینه شود.

بنابر آنچه گفته شد پیشنهاد می‌شود:

۱. برآورد آمار دقیقی از وضعیت متکدیان در کشور از طریق تدوین سازوکارهایی دقیق و محاسبه شده انجام شود که براساس آن بتوان تصویری دقیق از وضعیت تکدی در کشور داشت.
۲. ساختارهای اقتصادی به‌گونه‌ای اصلاح شوند که امکان ایجاد اشتغال به‌اندازه نیازهای جمعیت فعال وجود داشته باشد. پرواضح است که مهمترین اقدام در این زمینه سرمایه‌گذاری است که البته خود مبتنی بر وجود امنیت سرمایه‌گذاری و سایر بسترهای لازم است.
۳. نهادهای حمایتی و تأمینی به‌گونه‌ای تقویت و اصلاح شوند که اولاً به‌راحتی بتوانند جمعیت نیازمند را تحت پوشش قرار دهند و ثانیاً میزان حمایت‌ها به اندازه‌ای باشد که امکان یک زندگی معمولی را برای نیازمندان فراهم کند.
۴. دوره‌های مهارت‌آموزی توسط سازمان‌های متولی به‌گونه‌ای تقویت و ساماندهی شود که امکان شرکت افراد متقاضی را فراهم کند و در عین حال مهارت‌هایی را به آنها بیاموزد که به‌واسطه آن بتوانند ضروریات زندگی خود را تأمین کنند.
۵. نهادهای متولی امور فرهنگی تلاشی سازمان‌یافته، علمی و دقیق انجام دهند تا بتوانند نگرش مردم را نسبت به مقوله تکدی‌گری و نحوه کمک‌رسانی به متکدیان را به‌گونه‌ای تغییر دهد که زمینه سودجویی و اخاذی در این قالب را از میان ببرد و در عین حال مردم را به مشارکت نظام‌یافته در جهت کمک به نیازمندان ترغیب کند. در این خصوص ائمه جماعات و جمعه و صداوسیما جمهوری اسلامی می‌توانند تأثیرگذار باشند.

۶. تعیین یک متولی واحد برای رسیدگی به تکدی‌گری و متکدیان می‌تواند از ناهماهنگی‌ها و شانه خالی کردن از مسئولیت‌های محول به برخی دستگاه‌ها ممانعت به‌عمل آورد و رسیدگی در این خصوص را تسهیل کند.

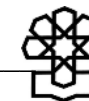
پیوست

اطلاعات تفصیلی مطالعات بررسی شده در فراتحلیل

در این بخش پژوهش‌های بررسی شده در قسمت فراتحلیل از لحاظ عنوان، سال انجام، اهداف کار، روش تحقیق، جامعه آماری و نمونه مورد مطالعه، و پیشنهادات و محدودیت‌های هرکدام به‌صورت مقایسه‌ای و به تفصیل ارائه شده است.

جدول ۱. معرفی پژوهش‌های بررسی شده در فراتحلیل ویژگی‌های متکدیان و عوامل مؤثر بر تکدی‌گری

شماره	عنوان پژوهش	پژوهشگر	محل انجام	سال انجام	روش انجام	ابزار	جامعه آماری	نمونه آماری
پژوهش اول	دریوزگان پژوهشی در شناخت تکدی در شهر تهران	باقر ساروخانی	تهران	۱۳۷۰	اسنادی - میدانی	پرسشنامه / مصاحبه	متکدیان تهران	۳۲۱
پژوهش دوم	بررسی علل تکدی‌گری در استان آذربایجان غربی	علیرضا مظفری، اکبر محمدی	آذربایجان غربی	۱۳۷۹	اسنادی - میدانی	پرسشنامه	متکدیان آذربایجان غربی	۳۰۶
پژوهش سوم	بررسی ویژگی‌های متکدیان شهر تهران	شاهین فتحی، علیرضا عباسی، مهدی نجفی، عزت وقری، حسین سپاسی	تهران	۱۳۸۰	بنیادی - راهبردی	پرسشنامه / مصاحبه	متکدیان تهران	۶۴۹
پژوهش چهارم	کلان‌شهر تهران و تکدی‌گری	حسن عماری، زهرا زارع	تهران	۱۳۸۶	تحلیل ثانویه	-	متکدیان تهران	-
پژوهش پنجم	بررسی جامعه‌شناختی پدیده تکدی‌گری و عوامل مرتبط با آن در شهر کرمانشاه	بی تا حامد	کرمانشاه	۱۳۸۷	پیمایش	پرسشنامه	متکدیان کرمانشاه	۱۵۰
پژوهش ششم	علل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر پدیده تکدی‌گری در شهر مشهد	حمید معتمدی	مشهد	۱۳۸۷	کیفی	مصاحبه	متکدیان مشهد	۲۲
پژوهش هفتم	عوامل مؤثر بر تمایل متکدیان شهر تهران به ترک تکدی‌گری	جمال ادهمی، مهدی ترکمان، سروش فتحی و خدایار دارابی	تهران	۱۳۸۷-۱۳۸۸	پیمایش	پرسشنامه	متکدیان تهران	۳۵۰

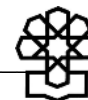

جدول ۲. معرفی پژوهش‌هایی که برای بررسی دیدگاه‌های مردم و علت کمک اعانه‌دهندگان به متکدیان انتخاب شده‌اند

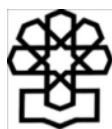
شماره	عنوان پژوهش	پژوهشگر	محل انجام	سال انجام	روش انجام	ابزار	جامعه آماری	نمونه آماری (نفر)
پژوهش اول	نظرسنجی از شهروندان تهرانی درباره متکدیان	احمد غیاثوند	تهران	۱۳۸۷	پیمایش	پرسشنامه	شهروندان تهرانی	۱۱۰۰
پژوهش دوم	بررسی نگرش شهروندان تهرانی درباره طرح ساماندهی متکدیان	احمد غیاثوند	تهران	۱۳۸۸	پیمایش	پرسشنامه	شهروندان تهرانی	۱۲۰۰
پژوهش سوم	عوامل مؤثر بر تمایل متکدیان شهر تهران به ترک تکدی‌گری	جمال ادهمی، مهدی ترکمان، سروش فتحی، خدایار دارابی	تهران	۱۳۸۸-۱۳۸۷	پیمایش	پرسشنامه	متکدیان تهرانی	۳۵۰

منابع و مآخذ

۱. احمدی، حبیب. نظریه‌های انحرافات اجتماعی، شیراز، نشر رز، ۱۳۷۷.
۲. ادهمی، جمال و همکاران. عوامل مؤثر بر تمایل متکدیان شهر تهران به ترک تکدی‌گری، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد، گرمسار، ۱۳۸۹.
۳. بهروان، حسین. تکدی و نظر اسلام درباره آن، مجموعه مقالات فارسی دومین مجمع بررسی اقتصاد اسلامی، جلد دوم عدالت اجتماعی و توسعه. زیر نظر استاد محمد واعظزاده خراسانی، دبیر مجمع بررسی‌های اقتصاد اسلامی، ۱۳۸۰.
۴. بیات، بهرام. فراتحلیل آسیب‌های اجتماعی، تهران، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.
۵. حاجیان مطلق، محمود. تأملی بر پدیده تکدی و ریشه‌های آن در ایران، جلد پنجم، مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، انتشارات آگاه، ۱۳۸۳.
۶. حاجیان مطلق، محمود. تجزیه و تحلیل طرح ساماندهی متکدیان (از سال ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۴)، وزارت کشور، معاونت امور اجتماعی و شوراها، دفتر امور اجتماعی، ۱۳۸۴.
۷. حاجیان مطلق، محمود. بررسی وضعیت متکدیان کشور (طی سال‌های ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۶)، وزارت کشور، معاونت امور اجتماعی و شوراها، دفتر امور اجتماعی، ۱۳۸۷.
۸. حامد، بیتا و ژیل قزوینه. بررسی جامعه‌شناختی پدیده تکدی‌گری و عوامل مرتبط با آن در شهر کرمانشاه، استانداری کرمانشاه، دفتر امور اجتماعی و شوراها، ۱۳۸۷.
۹. رابینگتن، ارل و مارتین واینبرگ. رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت‌الله صدیق سروستانی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
۱۰. ساروخانی، باقر. دریوزگان پژوهشی در شناخت تکدی در شهر تهران، نشر کلمه، ۱۳۷۷.
۱۱. سخاوت، جعفر. جامعه‌شناسی انحراف اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۳.
۱۲. غیاثوند، احمد. بررسی نگرش شهروندان تهرانی درباره طرح ساماندهی متکدیان، معاونت امور اجتماعی شهرداری تهران، ۱۳۸۸.
۱۳. غیاثوند، احمد. نظرسنجی از شهروندان تهرانی درباره ساماندهی متکدیان، معاونت امور اجتماعی شهرداری تهران، ۱۳۸۷.
۱۴. عماری، حسن و زهرا زارع. کلان‌شهر تهران و تکدی‌گری، معاونت اجتماعی و فرهنگی شهر تهران، ۱۳۸۶.
۱۵. فتحی، شاهین و همکاران. بررسی ویژگی‌های متکدیان شهر تهران، وزارت کشور، استانداری تهران، معاونت سیاسی - امنیتی، ۱۳۸۰.
۱۶. مظفری، علیرضا و اکبر محمدی. بررسی علل تکدی‌گری در استان آذربایجان غربی، دفتر امور اجتماعی و انتخابات استانداری آذربایجان غربی، ۱۳۷۹.
۱۷. معتمدی، حمید. علل اقتصادی - اجتماعی مؤثر بر پدیده تکدی‌گری در شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
۱۸. معیدفر، سعید و ستار پروین. فراتحلیل مطالعات انجام شده در حوزه مسائل اجتماعی ایران، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیستم، ش ۴، زمستان ۱۳۸۸.

۱۹. معیدفر، سعید. جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، تهران، انتشارات نور علم، ۱۳۸۵.
۲۰. ممتاز، فریده. انحرافات اجتماعی، نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۱.
۲۱. منتظر قائم، مهدی. تکدی‌گری در ایران، تهران، نشر سلمان، ۱۳۸۶.
۲۲. وزارت کشور، طرح تکدی در ایران، اقدامات، مشکلات و طرح‌های این کار، دفتر امور اجتماعی، ۱۳۸۷.
23. Barlow. h. Introduction to criminology. New York Harper Collins, 1993.
24. Hagan. j and McCarthy. B. Street life and delinquency. British journal of sociology. Vol 43. 1992.
25. London: Routledge & Kegan Paul.
26. Merton, Robert K. "Social Structure and Anomie" in Traub, Sturat H. & Little Craig B (eds.) Theories of Deviance, New York: F. E. Peacock, 1980.
27. Neubeck, Kenneth and marry Neubeck, Davita Glasberg, social problems: a critical approach, the Mc Graw - Hill companies, 2007.
28. Taylor, Ian et al. The New Criminology for a Social Theory of Deviance, 1973.

مركز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۲۲۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تکدی‌گری در ایران

نام دفتر: مطالعات اجتماعی

تهیه و تدوین‌کنندگان: فرهاد نصرتی‌نژاد، منصور دیهول

ناظر علمی: علی اخوان بهبهانی

متقاضی: معاونت پژوهشی

شرکت‌کنندگان در بحث گروهی متمرکز: ابراهیم اسفندیاری (سازمان رفاه، خدمات و مشارکت‌های اجتماعی شهرداری تهران)، سرهنگ حسینی (اداره کل مطالعات اجتماعی معاونت اجتماعی ناجا)، مجید ارجمندی (دفتر آسیب‌های اجتماعی سازمان بهزیستی)

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. تکدی‌گری

۲. فراتحلیل

۳. متکدیان

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۱۱/۱۶